

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Psühholoogia osakond

Üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika
Uurimuse aruanne

Vastutav täitja: Olev Must

Tartu 2006

Sisukord

	Lk
1. Sissejuhatus	3
2. Uuringu metoodika	5
2.1. Valim	5
2.2. Küsitluse läbiviimise protsess	6
2.3 Andmestiku korrigeerimine	7
2.4. Järelküsitlus	7
3. Üliõpilaskandidaatide valikud	8
3.1. Küsitluses osalenute profiil	8
3.2. Sisseastujate eriala- ja kõrgkoolivalikud	10
3.2.1. Kandideerimisaktiivsus	10
3.2.2. Erialavalikud	12
3.2.3. Esimese erialavaliku seos teise ja kolmanda valikuga	13
3.2.4. Esimese eelistuse ja ideaaleriala seos	14
3.2.5. Sisseastujate kõrgkoolivalikud	15
3.2.6. Ideaal- õppeasutuse tüübi seos esimese eelistusega	16
4. Üliõpilaskandidaatide valiku otsustuskindlus	17
4.1. Üliõpilaskandidaadi enesehinnang	19
5. Valiku motivatsioon	21
6. Millistes valdkondades loodetakse kõrgkoolis edu?	24
7. Üliõpilaskandidaat ja gümnaasiumi hinded	26
8. Pärast sisseastumist	27
8.1. Haridusvalikute realiseerimine	28
8.2. Kohanemine kõrgkoolis	31
9.Sisseastujate arvamused toiminust	32
10.Kokkuvõte	37
Viidatud kirjandus	

Lisa 1: Valimi plaan

Lisa 2: Kasutatud metoodika: ankeet „Haridusvalikud”

Lisa 3: Kasutatud metoodika: järelküsitluse ankeet

Uurimuses osalesid: Tuuli Kaldma, Arno Lõo, Aasa Must, Olev Must

1. Sissejuhatus

Kõrgharidus on viimaseil aastakümneil nii Eestis kui kogu maailmas ekstsensiivselt arenenud. Kirjanduses osutatakse, et 20. sajandi alguses oli kõrghariduses umbes 500 000 üliõpilast üle maailma, moodustades vaid 1% kõrgkooliealistest inimestest (Schofler & Meyer, 2005). UNESCO andmeil oli 2004. aastaks ülemaailmne kolmanda astme hariduses osalemise määr 24% (UNESCO, 2006).

Kõrghariduse omandajate suhteliselt kõrge osatähtsuse poolest on maailmas ülikõrged näitajad Kanadas ja Jaapanis, 2002. a oli enam kui pooltel nende riikide 25-34 aastastest kodanikest kõrgharidus (OECD, 2004).

Eesti pole küll veel saavutanud nimetatud riikide taset, kuid juba mitmeid aastaid on siinsetele kõrghariduslikele õppekavadele võetud vastu rohkem õppureid kui varasemal aastail. Kui hinnata Eesti kõrghariduses toimuvat maailma foonil, siis vaieldamatult on tegemist üliõpilaskonna ülikiire kasvuga. Üliõpilaste hulk OECD riikides on 1995 – 2003 jooksul tõusnud keskmiselt 43% (OECD, 2005). Eestis on analoogne näitaja vähemalt kaks korda kõrgem (Haridus, 1998; Haridus, 2005). Eesti andmete kõrvutamist maailma omadega raskendavad olulisel määral hariduses toimunud muutused, eelkõige kesk-erihariduse asendumine rakenduskõrgharidusega.

Eesti kõrgharidusmaastikku on oluliselt mõjutanud tasulise kõrghariduse levik. Tasulise õppe osatähtsuse tõus on muutnud üliõpilaste jaotumist ka õppevaldkonniti. Eeskätt tähendab see üliõpilaste osakaalu kasvu sotsiaalteaduste valdkonnas. Käesoleval õppeaastal õpib 39% üliõpilastest sotsiaalteaduste, ärimise ja õiguse õppevaldkonnas (umbes 10 aastat tagasi, 1993/94. õa oli see arv 26%). Kui vaadelda 2005/06. õppeaasta vastuvõtuarve, siis ilmneb, et 59% kõigist riigieelarvevälisest õppekohtadel õpinguid alustavatest üliõpilastest õpib sotsiaalteaduste valdkonnas (Tina & Tõnisson, 2006).

Õpilaste otsusetegemise protsessi kõrghariduse omandamise osas on aktiivsemalt uuritud viimasel kahel aastakümnel. Hea ülevaate olulisematest kõrgharidusvalikute uuringutest annab Uus-Meremaa teadlaste poolt koostatud raport (Leach & Zepke, 2005).

Kõrgharidustee valik on keeruline protsess, mida mõjutavad indiviidi isiklikud, perekondlikud ning sotsiaalsed tegurid. Valiku protsessi kirjeldatakse enamasti kolmeastmelisena. Tabelis 1 on välja toodud Leach'i & Zepke (2005) vastav käsitlus.

Põhikooli lõpuks kujunevad õpilastel arusaamad edasisest haridusest ning püüdlused seoses sellega. **Eelsoodumust** kõrgharidusõpinguteks mõjutab positiivselt perekonna kõrgem sotsiaalmajanduslik taust, vanemate heakskiitev hoiak kõrghariduse omandamise osas ning vanemate kõrgharidus, lapse usk enda võimetesse ning toetav kool.

Otsingu staadiumis, so keskkooliaastatel, tegeletakse keskkoolijärgsete haridusvõimaluste uurimisega. Otsing baseerub järgmistel tunnustel: karjääripüüdlused, huvi eriala vastu, akadeemilised saavutused, ligipääs informatsioonile ning kontaktid kõrgharidusinstituutidega.

Lõplik valik institutsioonide ja erialade osas, kuhu kandideeritakse, tehakse tavaliselt lõpuklassis. Valikut mõjutab sissesaamise tõenäosus, soovitud eriala õpetamine ning kas maksumus ning saadav kasu on tasakaalus (Leach'i & Zepke 2005).

Tabel 1. Kõrgharidustee valiku mudel (Leach & Zepke 2005)

Etapp	Faktorid
Eelsoodumus	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalmajanduslik staatus • Vanemate hoiakud ja kogemus • Usk enese võimetesse • Kool
Otsimine	<ul style="list-style-type: none"> • Karjääriväljavaated/püüdlused • Akadeemilised saavutused • Erialahuvid • Institutsiooni profiil <ul style="list-style-type: none"> – <i>asukoht</i> – <i>pakutavad kursused</i> – <i>maine/imidž</i> • Maksumus ja finantsabi
Valik	<ul style="list-style-type: none"> • Õiged kursused/kraadid • Vastuvõtt • Sotsiaalne sobivus

Käesoleva uuringu seisukohast on oluline **eriala- ning õppeasutuse valiku** küsimus. Suuremad Austraalias läbi viidud uuringud on näidanud, et peamine motiiv kõrgkooli valikul on võimalus õppida soovitud erialal (Leach & Zepke 2005:19). Samadele tulemustele on jõudnud ka Ühendatud Kuningriikide uurijad (Connor et al 2001:1).

Eesti ja maailma arenenud riikide üldsuunad kõrghariduse arengus ühtivad, ent nii seal kui siin teevad noored oma haridusotsustused ise, lähtudes erinevaist kaalutlustest.

Käesoleva **uurimistöö eesmärgiks** on selgitada, millistest kriteeriumitest lähtuvad Eesti noored, kes on otsustanud jätkata haridusteed kõrgkoolis: millistel motiividel ja milliseid valikuid nad teevad ning milliste tulemustega lõpeb nende kõrgkooli astumise protsess.

2. Uuringu metoodika

Kõrghariduse õppekavadele sisseastujate haridusvalikute uuring viidi läbi kahes etapis:

- 1) 2005. aasta juuni lõpust augusti alguseni küsitleti erinevates kõrgharidust pakkuvates õppeasutustes kõrghariduse esimese astme õppekavadele sisseastujaid (Lisa 2: Haridusvalikute küsitlus). Selle küsitluse eesmärk oli uurida, millised on sisseastujate valikud, st millistesse õppeasutustesse ning millistele õppekavadele nad kandideerivad ning kas valikud kattuvad nende tegeliku õpingute sooviga; millal kujunes erialaotsus ning kui tõenäoliseks peavad sisseastujad pääsu oma esimese eelistuse erialale; mis alal peavad sisseastujad end edukaks ja millised on nende eeldused pääsemaks erialale, mida nad soovivad õppida.
- 2) 2005. aasta lõpus, 2006. aasta alguses toimus järelküsitlus nende sisseastujate hulgas, kes olid jätnud haridusvalikute ankeedi lõppu oma kontaktandmed järelküsitluses osalemiseks (Lisa 3: Järelküsitlus). Järelküsitluse eesmärgiks oli selgitada, kuivõrd mõned kuud varem kõrgkoolidesse sisseastumise avalduse esitanute valikud ja nende motiivid on realiseerunud.

2. 1. Valim

Kõrgkooli sisseastujate valimi üldkogumi konstrueerimine on keerukas ülesanne eelkõige seetõttu, et igal sisseastujal on õigus samaaegselt kandideerida erinevatesse õppeasutustesse, mitmele erialale, konkursid erinevatele erialadele on erinevad, sisseastumisavalduste esitamine on ajas kõrgkooliti nihutatud, ühel ja samal aastal konkureerivad erinevate aastate kohordid jne. Lävendipõhine vastuvõtt on muutnud sisseastujate (potentsiaalse) üldpopulatsiooni määratlemise veelgi keerukamaks, sest informatsioon lävendi ületamisest/mitteületamisest vähendab oluliselt sisseastumise määramatust – dokumentaalselt ei fikseerugi see, kes mingist erialast on huvitatud.

Kuigi uurimuse algne idee oli valim komplekteerida kolmest alavalimist (á 200 isikut) koosnevana, lähtuvalt konkursist (nõudmise-pakkumise vahekorra) antud erialale, osutus loogiliselt otstarbekamaks eristada siiski nelja gruppi erialasid, mis olid koostatud nõudmise-pakkumise vahekorra lähtuvalt. (vt Lisa 1). Teiseks pidasime otstarbekaks mitte lähtuda nõudlusgruppide võrdsusest, vaid ka nende proportsionaalsest suurusest. Kolmandaks arvestasime esialgse valimi planeerimisel erinevate erialade vastuvõttude suurust ning neljandaks tõenäolist ankeetide 50% tagastusmäära. Viimasest asjaolust tulenevalt ületab planeeritud valim (1245 isikut) kahekordselt lepingujärgse valimi (600) suuruse. Planeeritud valim pidas silmas ka erinevate õppesuundade struktuuri, ent reaalses küsitlusprotsessis ei õnnestunud sellega olla kuigi täpne, sest reeglina vastuvõtusüsteemid ei võimaldanud avalduste vastuvõtul taolist erialalist eristust teostada. Võimalik, et realiseeritud valimi kõige suurem pluss on selles, et üliõpilaskandidaate otsiti viieteistkümnest eritüübilisest kõrgharidust pakkuvast õppeasutusest ja 22 õppesuunalt (vt Lisa 1) ja on täiesti loogiline, arvestades meie kõrgkoolide vastuvõtusüsteemi eripära (kandideerimist paljudesse kohtadesse), et nii moodustub reaalsusele küllaltki lähedane valim. Realiseerunud valim on 726 isikut.

Teoreetiline lähtevalim, mis püüdis tasakaalustatult arvestada valikutegurite paljususega, on pigem kvalitatiivselt kui kvantitatiivselt määratletav.

Valimi moodustamiseks jagati 2003. ja 2004. aasta vastuvõtuandmete põhjal kõik esimese astme kõrgharidust pakkuvad õppekavad õppeasutuste ning õppesuundade kaupa vastavalt nõudlusele (RKT, õppekohtade arv) ja tungile (avalduste arv) nelja rühma (vt Lisa 1):

- 1) õppevaldkonnad, kus nii tung kui tellimus on alla keskmise;
- 2) õppevaldkonnad, kus tung on alla keskmise ja tellimus on üle keskmise või keskmine;
- 3) õppevaldkonnad, kus tung on üle keskmise või keskmine ja tellimus on alla keskmise;
- 4) õppevaldkonnad, kus nii tung kui tellimus on üle keskmise või keskmine.

Aluseks võeti 2003. ja 2004. aasta kõrghariduse õppekavadele kandideerimiseks esitatud avalduste statistika (andmed pärit HTM-st). Suurendamaks valikusituatsioonide mitmekesisust, on vähendatud valimis avalik-õiguslike ülikoolide osakaalu (ühetüübilised suured konkursid teatud erialadele).

Järelküsitluse aluseks oli algselt küsitletavate endi poolt jäetud kontaktandmed (reeglina e-maili aadressid). Järelküsitlusele vastas 351 isikut (48%), üldreeglina isikud, kes olid osunud vastuvõetuks mingisse kõrgkooli (93% järelküsitlusele vastanutest).

Tabel 2. Kandideerimisavaldused ja valim õppeasutuse tüübi lõikes, %

Õppeasutus	Avaldusi*	Valim
Avalik-õiguslik ülikool	67	57
Eratülikool	5	10
Riiklik rakenduskõrgkool	11	13
Erarakenduskõrgkool	6	6
Kutseõppeasutus	11	14
Kokku:	100	100

* Keskmine avalduste protsent 2003. ja 2004. aastal autorite arvutuste põhjal. Andmed pärinevad HTM-st.

2.2. Küsitluse läbiviimise protsess

Küsitlus viidi läbi koostöös valimisse haaratud õppeasutuste vastuvõtutalitustega. Kandideerimisavaldusi vastuvõtvatel töötajatel paluti ankeedid sisseastujatele välja jagada ning täidetud ankeedid uuesti kokku koguda. Et garanteerida küsitlejatele anonüümsus, olid kõik ankeedid varustatud TÜ sotsiaalteaduskonna pitsatiga märgistatud ümbrikuga, mille küsitletu koos täidetud ankeediga kinniselt vastuvõtukomisjonile tagastas.

1245-st ankeedist laekus täidetuna 759 ankeeti (61%). Välja jäi jagamata 174 ankeeti (14%), ülejäänud ankeete sisseastujad ei tagastanud.

Tulenevalt ankeetide laekumise erinevatest määrast erinevates küsitluskohtades ning hilisemast valimi korrigeerimisest on lõplikus analüüsis avalik-õiguslikes ülikoolides

täidetud ankeetide osakaal vähenenud 50%-le. Riiklikes rakenduskõrgkoolides ja kutseõppeasutustest täidetud ankeete on 36%, eraülikoolidest 3%, erarakenduskõrgkoolides ja -kutseõppeasutustest 8% (vt küsitluses osalenute profiili tabelist 4).

2.3. Andmestiku korrigeerimine

Enne analüüsi kontrolliti andmestikku ning korrigeeriti seda. Lõplikust analüüsist jäeti välja 33 ankeeti (4% kõigist laekunud ankeetidest). Piirangutest tulenevalt on analüüsitava valimi suuruseks 726 isikut.

Analüüsist on välja jäetud **ühes rakenduskõrgkoolis** täidetud ankeedid, kuna nende puhul on kahtlus, et nad ei pruugi olla täidetud sisseastujate endi poolt. Selles kõrgkoolis täidetud ankeedid erinesid võrreldes teistes õppeasutustes täidetud ankeetidega:

- Kõik ankeedi täitnud nimetasid oma esimese eelistusena kõrgkooli, milles nad ankeeti täitsid. Teistes õppeasutustes ei leidunud sellist ühtsust.
- Valdav enamus märkisid, et ka sel juhul kui nad võiksid valida ükskõik millise kõrgkooli ja eriala, sooviksid nad alustada õpinguid õppeasutuses, kus ankeeti täitsid. Teistes õppeasutustes sellist ühtsust ei esinenud.
- Enamikel juhtudel olid riigieksamite tulemused märgitud 0 või 5-ga lõppeva arvuga. On vähetõenäoline, et samal inimesel on mitme riigieksami tulemuseks 5-ga jaguv arv. Samuti on vähetõenäoline, et just ühes kõrgkoolis enamus sisseastujaid kasutab ümardamise taktikat.
- Ühelegi selles kõrgkoolis täidetud ankeedile ei olnud jäetud kontakte järelküsitluses osalemiseks. Üldiselt olid sisseastujad varmad oma kontakte avalikustama (82% kõigist vastanutest, va KVÜÕA, kus kontakte ei küsitud).

Eemaldati nende isikute andmed, kes olid **üle 35 aastat vanad**. Alles on jäetud indiviidid, kes on jättnud vanuse märkimata, kuid kes on omandanud keskhariduse 2005. või 2004. aastal. Antud piirang tulenes vajadusest vanuselisel ühtlustada andmestik.

Järelküsitluse jaoks jäetud kontaktide põhjal on valimis tuvastatud 4 isikut, kes on haridusvalikute **ankeeti täitnud kaks korda**. Nendelt isikutelt jäeti analüüsi alles esimene täidetud ankeet, teine eemaldati.

2.4. Järelküsitlus

Järelküsitluse eesmärgiks oli uurida, mis on noortest peale sisseastumisperioodi saanud, kas ja kus nad õpivad ning milline on nende rahulolu õpingutega. Järelküsitlus toimus 2005. aasta detsembri lõpust 2006. aasta veebruari alguseni. Järelküsitluse läbiviimiseks paluti Haridusvalikute ankeedi täitnutel jätta oma kontaktid (meil, postiaadress ja/või telefoninumber). Vähemalt üks kontakt jäeti 608 ankeedile ehk 74% kõigist ankeetidest.

Järelküsitlus toimus valdavalt Interneti teel (e-formular). Küsitletavatele saadeti e-posti aadressile kiri palvega osaleda järelküsitluses ning küsitluse ankeedi aadress Internetis. Neile, kes olid jättnud postiaadressi, saadeti ankeet posti teel. Ainult telefoninumbri märkinutega võeti ühendust ning paluti avaldada, kas e-posti või postiaadress, kuhu oleks võimalik ankeet saata.

Järelküsitluse ankeet saadeti kas e-posti või posti teel 581 isikule. Ankeet jäi saatmata juhul, kui ankeedile jäetud kontaktid ei olnud loetavad või kui telefoninumbri jätnud isikuga ei saadud kontakti, et uurida või täpsustada e-posti või tavaposti aadressi. Kokku täideti 358 järelküsitluse ankeeti (62% nendest, kellele saadeti ankeet). Kuna kahel ankeedil oli sama identifitseerimiskood, on need analüüsist kõrvale jäetud.

Tabel 3. Kandideerimisavaldused ja valim õppevaldkondade lõikes, %

Õppevaldkond	Avaldusi*	Planeeritud valim	Realiseerunud valim
Haridus	7	5	3
Humanitaaria ja kunst	13	14	9
Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	32	24	25
Loodus- ja täppisteadused	11	18	16
Tehnika, tootmine ja ehitus	12	8	13
Põllumajandus	4	7	12
Tervis ja heaolu	9	8	7
Teenindus	12	16	15
Kokku:	100	100	100

* Keskmise avalduste protsent 2003. ja 2004. aastal autorite arvutuste põhjal. Andmed pärit HTM-st.

Edaspidi on õppevaldkonda märkimisel kasutatud järgmisi lühendeid:

- Har** – haridus
- Hum** – humanitaaria ja kunstid
- Sots** – sotsiaalteadused, ärimus ja õigus
- Lood** – loodus- ja täppisteadused
- Teh** – tehnika, tootmine ja ehitus
- Põl** – põllumajandus
- Terv** – tervis ja heaolu
- Teen** – teenindus

Uuringu põhistruktuur koosnes järgmistest blokkidest:

- A. Kõrghariduslike valikute struktuur.
- B. Hinnangud valiku kindlusele, paindlikkusele, sihipärasusele.
- C. Valiku motivatsioon.
- D. Järelküsitlus: üliõpilaskandidaadi edasine käekäik pärast sisseastumisprotseduure.
- E. Taustandmed (sotsiaaldemograafilised andmed, territoriaalne päritolu jne)

3. Üliõpilaskandidaatide valikud

3.1. Küsitluses osalenute profiil

Haridusvalikute uuringus osalenutest olid 60% tütarlapsed. Valdav enamus küsitluses osalenuist on traditsioonilises kõrgharidusse astumise eas, st vanuses 18-19 eluaastat (see asjaolu põhjustas valimi korrigeerimist vanusest tulenevalt).

Tabel 4. Küsitluses osalenute profiil, %

Tunnus		Põhiküsitlus (N=726)	Järelküsitlus (N=351)
Sugu	Naine	60	66
	Mees	40	44
Vanus	kuni 18	34	37
	19	47	49
	20	9	8
	21 ja vanem	10	7
Õppeasutus	Gümnaasium/keskkool	96	97
	Kutseõppeasutus	4	3
Lõpetamise aasta	2005	80	85
	2004	11	10
	2003	3	1
	2002 või varem	6	4
Kooli asukoht	Tallinn	23	22
	Tartu	14	15
	Maakonnakeskus	12	13
	Mõni teine linn/alev	45	44
	Maa-asulas	6	6
Elukoht	Tallinn	19	19
	Harjumaa	8	7
	Hiiumaa	1	1
	Ida-Virumaa	6	4
	Jõgevamaa	4	5
	Järvamaa	4	4
	Läänemaa	3	3
	Lääne-Virumaa	3	4
	Põlvamaa	7	7
	Pärnumaa	7	5
	Raplamaa	2	2
	Tartumaa	16	17
	Valgamaa	6	7
	Viljandimaa	5	6
	Võrumaa	8	8
	Saaremaa	1	2
Küsitluskoht	Avalik-õiguslik ülikool	49	53
	Eraülikool	6	3
	Riigirakenduskõrgkool	17	19
	Earakenduskõrgkool	4	3
	Kutsõppeasutus	23	22
Õppevaldkond	Haridus	3	3
	Humanitaaria	9	8
	Sotsiaalteadused	25	25
	Loodusteadused	16	16
	Tehnika	13	14
	Põllumajandus	12	10
	Tervishoid	7	9
	Teenindus	15	15

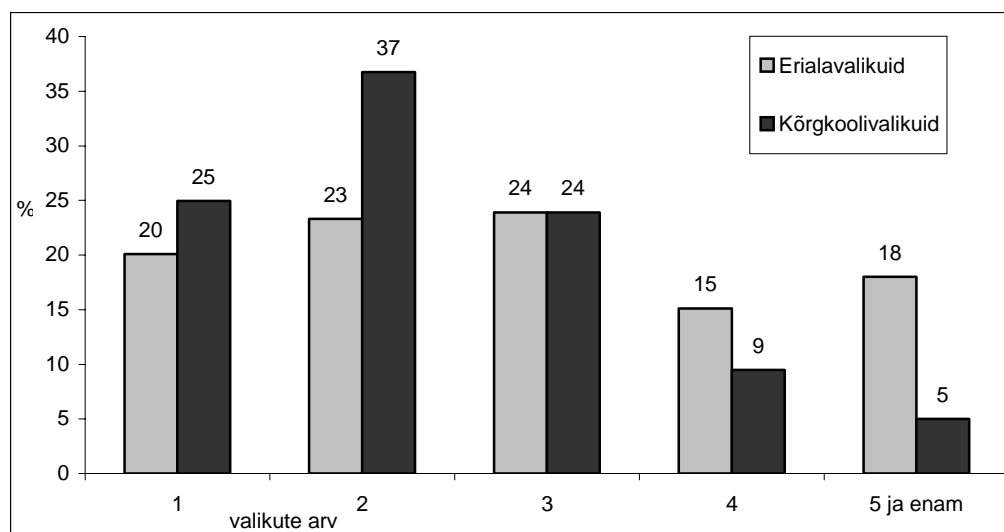
Peaaegu kõik küsitletud on lõpetanud gümnaasiumi või keskkooli. Kutseõppeasutuse lõpetanud on vaid 4%. Neli viiendikku küsitletutest omandas keskhariduse 2005. aastal, kümnendik 2004. aastal ning kümnendik enne seda. Ligi pooled vastanud on lõpetanud linna või alevi kooli väljaspool maakonnakeskusi, 23% Tallinnas, 14% Tartus.

Viiendik vastanutest on pärit Tallinnast, 16% Tartust või Tartumaalt. Teistest maakondadest on pärit alla 10% .

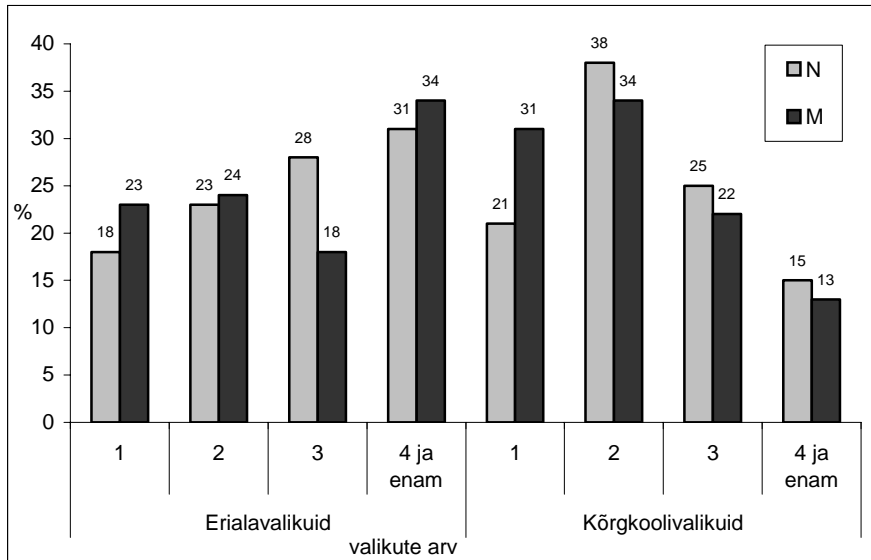
3.2. Sisseastujate eriala- ja kõrgkoolivalikud

3.2.1. Kandideerimisaktiivsus

Sisseastujad kandideerivad keskmiselt kolmele erialale ning kõige sagedamini kahte kõrgkooli. Suurim esitatud avalduste arv oli 10 erialale ja 7 kõrgkooli. Vaid ühe erialaga piirdub viiendik sisseastujatest, ühele kõrgkoolile on end suunitlenud neljandik sisseastujatest (joonis 1).

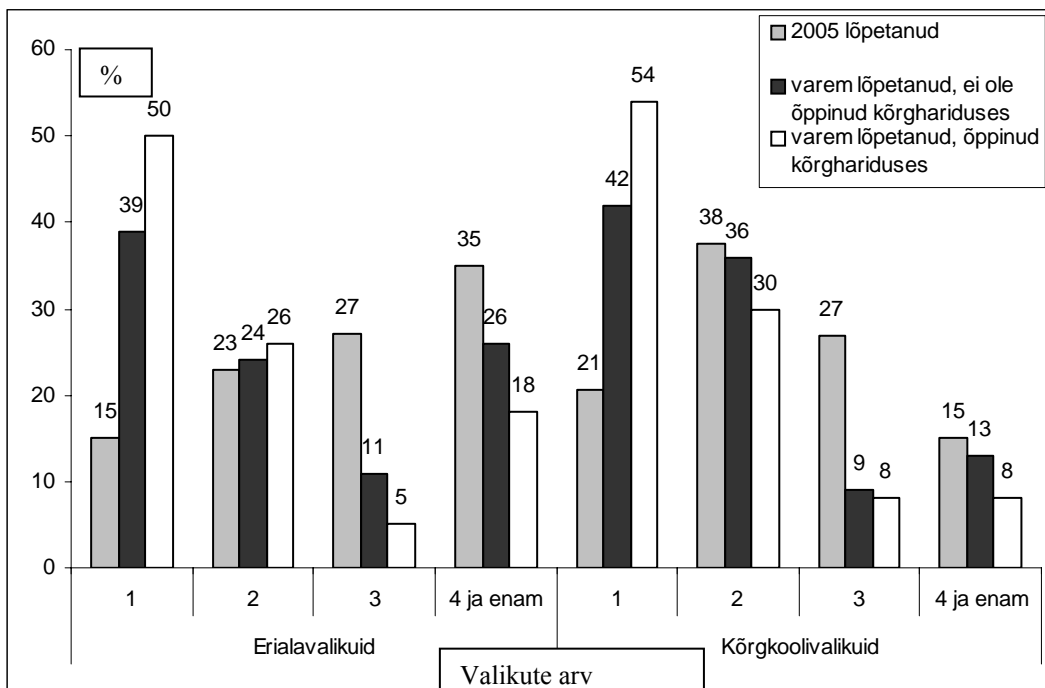

Joonis 1. Eriala- ja kõrgkoolivalikute arv, %

Joonis 2. Valikute arv ja osatähtsus soo lõikes, %

Tütarlapsed ja noormehed käituvad eriala- ning kõrgkoolivalikute arvu osas suhteliselt sarnased. Vaid tendentsina võib märkida, et tütarlapsed kandideerivad pigem arvukamatesse kõrgkoolidesse ning neil on enam erialavalikuid (joonis 2).

Joonis 3. Valikute arv lähtuvalt keskhariiduse omandamise aastast ning varasemast kõrghariiduse omandamisest, %

Selge seos valitseb kandideerimisaktiivsuse ning keskhariiduse omandamise aja vahel. Sisseastumisaastal keskhariiduse omandanud noortel on enam varuvariantide kui

varem lõpetanutel. Esimestest vähesed on läinud välja vaid ühe eriala ja kõrgkooli valikule. Ligikaudu kahel kolmandikul sisseastumisaastal lõpetanutest on kandideerimisel vähemalt kolm erialavalikut, 42% kandideerivad vähemalt kolme kõrgkooli.

2004. aastal või varem lõpetanutest on ligikaudu pooled suunitletud vaid ühele erialale ning ühele kõrgkoolile, seejuures on varem kõrgharidust omandanutel valikuid ootuspäraselt vähem kui neil, kes ei ole kõrgkoolis õppinud (joonis 3). 2004. aastal või varem lõpetanutest kolmandik on õppinud kõrgkoolis. Seega need, kes on lõpetanud keskkooli varem või omavad juba niigi kõrgkoolikogemust, teavad ilmselt konkreetsemalt, mida ja kus nad tahavad õppida.

3.2.2. Erialavalikud

Sisseastujatel paluti oma valikute seast välja tuua kolm eriala ja kõrgkooli, kuhu nad kõige enam sooviks õppima asuda. Kaks eelistust tõi välja 79% ning kolm eelistust 52% vastanutest.

Esimese eelistusena oli küsitletute seas kõige populaarsem 27%-ga sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse õppesuund, järgnes loodus- ja täppisteadused (15%), tehnikaalad (14%), teenindus (14%), põllumajandus (11%), tervis ja heaolu (8%), humanitaaria ja kunstid (8%) ning haridus (3%) (tabel 5).

Tabel 5. Õppevaldkondade eelistamine, %

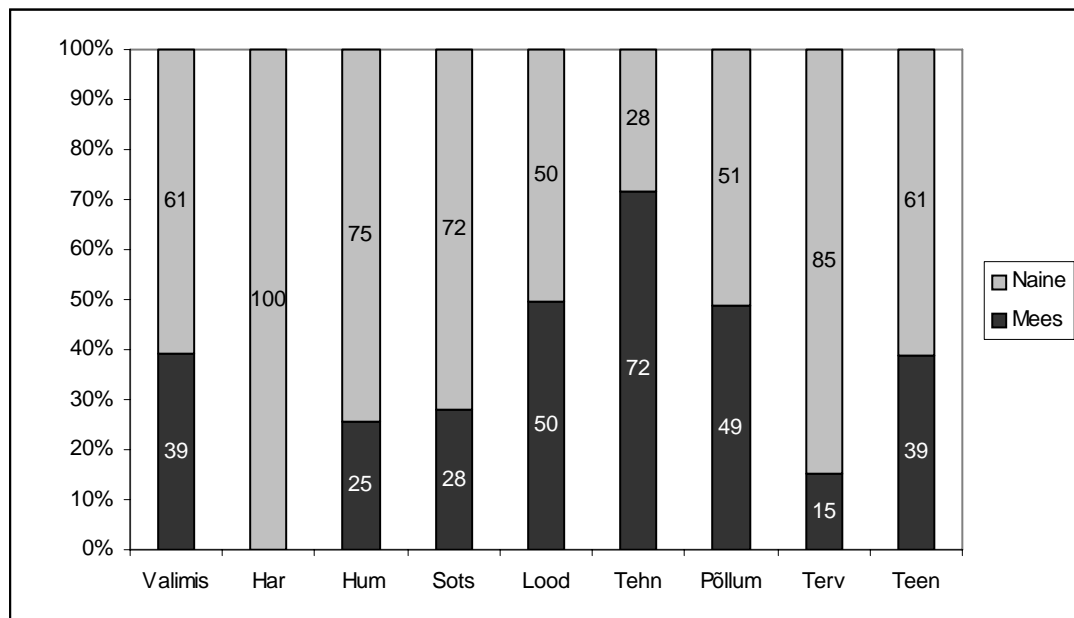
	Har %	Hum %	Sots %	Lood %	Teh %	Põl %	Terv %	Teen %	N
Ankeedi täitmisel esitatud avaldus	3	8	25	16	13	12	7	16	710
1. eelistus	3	8	27	15	14	11	8	14	699
2. eelistus	3	13	26	13	13	7	8	19	576
3. eelistus	3	10	31	14	16	6	7	14	380
Ideaal-õppevaldkond	3	13	29	13	15	6	11	10	618

Sisseastujate esimene eelistus on tugevas korrelatsioonis ankeedi täitmise ajal esitatud avalduse õppesuunaga. Kokku märkis 75% küsitletutest oma esimeseks eelistuseks õppesuuna, millele ta küsitlemise ajal avalduse esitas.

Tugevat korrelatsiooni esimese eelistuse ja esitatud avalduse vahel võib põhjendada mitmeti. Esiteks, võib eeldada, et suur osa sisseastujatest on teinud oma valikud ühe õppesuuna seast ning seetõttu kattuvad nii sisseastuja esimene eelistus kui ka esitatud avalduse õppesuunad. Seda lähenemist toetab tõik, et avaldusega sama õppesuunda eelistavad noored esitavad vähem avaldusi (2,8 vs 3,9 erialavalikut; 2,2 vs 2,8 kõrgkoolivalikut). Ilmselt kui küsitlus toimus nõ teise või kolmanda valiku kõrgkoolis, siis väideti valikuid olevat rohkem.

Samas on ka võimalik, et sisseastujate esimese eelistuse hinnangut on mõjutanud ankeedi täitmise koht. Küsitletavatele püüti garanteerida anonüümsust välistamaks võimalust, et sisseastuja võiks tunda, et ankeedi täitmine võib mõjutada tema vastuvõttu õppeasutusse, kus ta ankeedi täitis. Sellegipoolest võis osa küsitletutest märkida esimeseks eelistuseks eriala sellest õppeasutusest, kus nad ankeedi täitsid. Kolmas faktor, seletamaks tugevat korrelatsiooni, on kahe avalduse esitamise võimalus enamikes kõrgkoolides.

Küsitlus kinnitab soolist diferentseeritust erialavalikutes. Kõige suurem on noormeeste osakaal tehnika valdkonda kandideerijate seas (72%). Samuti on noormehed suhtelises enamuses loodus- ja täppisteaduste ning põllumajanduse õppevaldkonda kandideerijate hulgas – keskmiselt pooled nendesse kahte valdkonda kandideerijatest on noormehed. Humanitaaria, sotsiaalteaduste, tervise ja heaolu ning hariduse valdkonnas on valdavas enamuses tütarlapsed (joonis 4).

Joonis 4 . Esimene erialaeelistus soo lõikes, %

3.2.3. Esimese erialaeelistuse seos teise ja kolmanda valikuga

Sisseastujate teine valik on reeglina erinev esimesena nimetatud õppevaldkonnast. Vaid 41%-l sisseastujatest esimesed kuuluvad kaks erialaeelistust samasse õppevaldkonda. Valimi väiksuse tõttu ei saa teha kindlaid järeldusi erialavaliku kindluse kohta erinevate õppesuundade sees, kuid eeldada võib, et selgema erialaeelistusega on humanitaaria, sotsiaalteaduste ning ka tehnika õppevaldkonda kandideerijad. Keskmisest vähemtõenäoliselt kattub esimene ja teine eelistus põllumajanduse ja loodusteaduste valdkonda kandideerijatel (tabel 6).

Tabel 6. Sisseastujate teine eelistus lähtuvalt esimese eelistuse õppevaldkonnast

Esimene eelistus	Teise eelistuse õppesuund								N
	Har %	Hum %	Sots %	Lood %	Teh %	Põl %	Terv %	Teen %	
Har	43	29	7					21	14
Hum	2	49	31		7	4		7	45
Sots	1	18	46	3	6	3	7	17	162
Lood	1	4	21	35	12	2	4	21	84
Teh	3		18	17	44	9		10	71
Põl	3	7	7	15	15	31	10	15	62
Terv	6	8	19	8	4	6	38	13	53
Teen	1	8	16	16	10	4	6	41	84

Esimene ja kolmas eelistus kattuvad õppevaldkonniti kuni kolmandikul sisseastujatest. Kui võrrelda esimese, teise ja kolmanda eelistuse kattuvust ilmneb, et vaid vähesed kandidaadid (18%) on orienteeritud vaid ühele õppevaldkonnale. **Ligikaudu pooltel üliõpilaskandidaatidel on kõik kolm erialaeelistust erinevast õppevaldkonnadest.** Viiendikul kattus esimese ja teise erialaeelistuse õppevaldkond, kuid kolmas oli erinevast õppevaldkonnast. 16%-l olid esimene ja kolmas eelistus samast õppevaldkonnast, teine erinevast.

3.2.4. Esimese eelistuse ja ideaal- eriala seos

Sisseastujate esimese valiku kindluse testimiseks uuriti noortelt, millisel erialal ja kõrgkoolis nad sooviksid õppida sellisel juhul, kui nad pääseksid õppima ilma igasuguste sisseastumiskatseteta ja eeltingimusteta. Nimetame neid **ideaal-valikuteks**. Ilmneb, et sisseastujad on oma valikus enamasti kindlad – kolmveerand küsitletutest asuksid avatud vastuvõtu korral õppima samal õppesuunal, mis oli nende esimene eelistus (tabel 7).

Kõige suuremad on käärid esimese eelistusena põllumajanduse ning teeninduse valdkonda kandideerijate tegeliku kandideerimise ja soovide vahel. Enam kui 40% neile kahele õppesuundadele kandideerijatest sooviksid tegelikult õppida mõne teise õppesuuna erialal. Kõige kindlamateks võib oma valikus pidada humanitaaria ja hariduse valdkonda kandideerijaid.

Tabel 7. Sisseastujate ideaal-eelistuse õppevaldkond lähtuvalt esimese eelistuse õppevaldkonnast

Esimene eelistus	Ideaal-valiku õppevaldkond								N
	Har %	Hum %	Sots %	Lood %	Teh %	Põl %	Terv %	Teen %	
Har	82	6	6				6		17
Hum		86	10		2			2	49
Sots	1	11	79	1	1	1	4	4	169
Lood		3	11	76	3	1	2	3	92
Teh		2	10	4	80		2	2	84
Põl	2	5	5	7	8	57	11	7	62
Terv		5	5	4		2	79	5	56
Teen		12	12	3	14		4	56	77

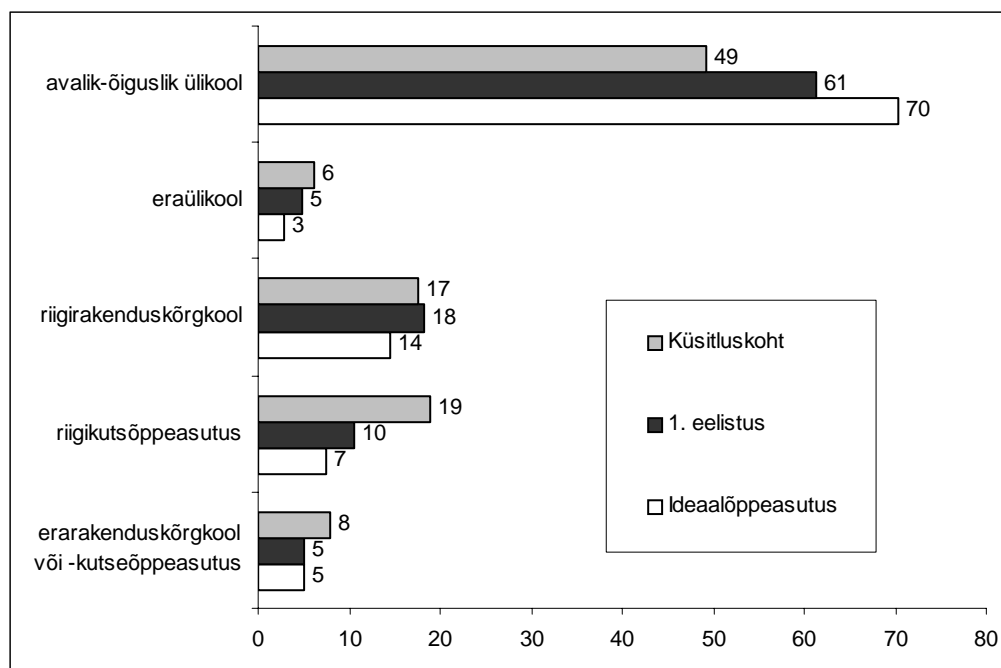
3.2.5. Sisseastujate kõrgkoolivalikud¹

Kõrghariduse õppekavadele kandideerijate õppeasutuse valiku analüüs näitab, et sisseastujad on orienteeritud riiklikele haridusinstituutidele ning eeskätt avalik-õiguslikele ülikoolidele. 61% küsitletutest märkis oma esimese eelistusena avalik-õigusliku ülikooli (sh avalik-õiguslike ülikoolide kolledžid, instituudid jm), 18% riikliku rakenduskõrgkooli ning 10% riigikutseõppeasutuse. Eraõppeasutustesse kandideerib esimese eelistusena kümnendik vastanutest (joonis 6).

Vaadeldes sisseastujate eelistusi juhul, kui vastuvõtt oleks piiramatu, langeks samuti enamike sisseastujate valik riikliku institutsiooni kasuks, sh 70% asuks õppima avalik-õiguslikesse ülikoolidesse, 14% riiklikesse rakenduskõrgkoolidesse ning 7% riiklikesse kutseõppeasutustesse. Erasektoris sooviks haridust omandada kümnendik vastanutest.

Sisseastujate huvi rahvusvahelise hariduse vastu näitab fakt, et neli küsitletut tõi oma ideaal-valikuna välja Oxfordi Ülikooli, välisülikoolis õpingute soovi avaldas üldse 5 sisseastujat. (Need arvud ilmselt ei peegelda tegelikku olukorda, sest välisülikoolidesse vastuvõttu taotlevad noored ei kandideerigi alati Eesti kõrgkoolidesse.)

¹ Avalik-õiguslike ülikoolide kolledžid, instituudid jm arvestati avalik-õiguslike ülikoolide alla, va Viljandi Kultuuriakadeemia, mis küsitluse hetkel ei olnud Tartu Ülikooliga veel liitunud.

Joonis 5. Sisseastujate eelistused õppeasutuse tüübi kaupa, %

Kui võrrelda sisseastujate esimest eelistust õppeasutuse tüübiga, kus ankeet täideti, ilmneb, et rakenduskõrgkoolid ning eraõppeasutused on paljudel juhtudel varuvariandiks. Veerand riigirakenduskõrgkoolides ja -kutsõppeasutustes küsitletutest märkis esimese valikuna avalik-õiguslikku ülikooli. Erarakenduskõrgkoolides ja -kutsõppeasutustes küsitletutest 40% oli suunitletud sama tüüpi õppeasutusele, pooled märkisid esimese eelistusena mõnda avalik-õiguslikku ülikooli. Eraülikoolidesse kandideerijad sarnanevad esimese eelistuse poolest riigirakenduskõrgkoolidesse ja -kutsõppeasutustesse kandideerijatega (tabel 8).

Tabel 8. Esimene eelistus õppeasutuste seas, lähtuvalt küsitluskohast

Küsitluskoha õppeasutuse tüüp	Esimene eelistus		
	Sama tüüpi õppeasutus	Avalik-õiguslik ülikool	Muu õppeasutus
Avalik-õiguslik ülikool	93%		7%
Eraülikool	60%	24%	16%
Riigirakenduskõrgkool või -kutsõppeasutus	66%	24%	10%
Erarakenduskõrgkool või -kutsõppeasutus	40%	51%	9%

3.2.6. Ideaal- õppeasutuse tüübi seos esimese eelistusega

Valdav enamus sisseastujatest (83%) sooviks avatud vastuvõtu korral õppida sama tüüpi õppeasutuses, kuhu nad ka esimese eelistusena kandideerivad. Kindlamad on oma kõrgkoolivalikus avalik-õiguslikesse ülikoolidesse esimese eelistusena kandideerijad – peaaegu kõik neist soovivad igal juhul õppida avalik-õiguslikus ülikoolis. Muudesse õppeasutustesse kandideerijatest veidi enam kui 60% asuksid õppima sama tüüpi õppeasutusse, ülejäänud alustaksid haridusteed valdavalt avalik-õiguslikes ülikoolides (tabel 9).

Tabel 9 . Soovitud õppeasutus lähtuvalt esimesest eelistusest

Esimene eelistus	Ideaal-õppeasutus		
	Sama tüüpi õppeasutus	Avalik-õiguslik ülikool	Muu õppeasutus
Avalik-õiguslik ülikool	94%		6%
Eraülikool	60%	40%	0%
Riigirakenduskõrgkool või -kutseõppeasutus	67%	31%	2%
Erarakenduskõrgkool või -kutseõppeasutus	61%	29%	10%

4. Üliõpilaskandidaadi valiku otsustuskindlus

Nagu eelmises osas näitasime, väidab enamik sisseastujaid endal olevat mitu kõrghariduslikku valikut ning need valikud on hierarhiliselt korraldatud (ideaalne, esimene, teine, kolmas; hierarhilisus kehtib nii erialade kui kõrgkoolide suhtes).

Formaalselt on taoline lahendus demokraatlik, ent sisuliselt toob esiplaanile pragmaatilise motiivi – väga sageli eelistatakse seda kõrgkooli või eriala, kuhu suure tõenäosusega sisse saab. Kõige ilmekamalt iseloomustavad eelistuste paindlikkust/muutlikkust vastused kahele küsimusele: kui kindlad on sisseastujad, et nende valik õnnestub, et nad saavad sellele erialale sisse ning kuidas kavatsevad nad käituda siis, kui neil ei õnnestu realiseerida oma esimest valikut (tabel 10 ja 11).

Tabel 10. Hinnang esimese valiku kõrgkooli sissesaamise tõenäosusele, %

Vastus	Nõustujate %
Täiesti kindel (100%)	10
Väga suur (üle 90%)	8
Suur (70-90%)	16
Üle keskmise (50-70%)	37
Alla keskmise (alla 50%)	25
On juba teada, et ei saa sisse	4
Kokku:	100

Tabel 11. Mida kavatsetakse teha siis, kui ei pääse soovitud erialale soovitud kõrgkoolis

Vastus	Nõustujate %
Loobun kõrgkoolist	3
Ei muuda eelistust, katsetan järgmisel aastal uuesti	29
Püüan sisse saada analoogilisele erialale teises kõrgkoolis	34
Püüan leida eriala ja kõrgkooli, kus võimalik õppida	34
Kokku:	100

Siit võib teha kaks järeldust: 1) suhteliselt vähesed sisseastujad on kindlad oma esmaelistuste õnnestumises ja 2) umbes 2/3 sisseastumisavalduse esitanutest ei loobu kõrgkoolist, kuid ei pruugi jääda kindlaks ka oma esimesele eelistustele, vaid neil on olemas varuplaan, kuidas siiski kõrgkooli pääseda. Reeglina on teine eelistus midagi analoogset esimesele eelistusele, ent paljudel juhtudel võib see varuplaan oluliselt erineda algsest ning võib jääda suhteliselt ajutiseks.

Võimalik, et tegemist on sisseastumishetke ebamäärasustundega, sest sügisesel järelküsitusel enam kui pooled (62%) vastasid, et realiseerisid oma esimese valiku.

Järelküsitusel vastanud väitsid ennast olevat esitanud keskmiselt 2,6 avaldust, kevad-suvel samad isikud väitsid konkureerivat keskmiselt 3,1 erialale. Kui uskuda, et sügisene vastus on täpsem (antud pärast valikute reaalselt katsetamist ja teostamist), siis kevadine vastus oli tegelikku käitumist oluliselt ülehindav.

Enamikule sisseastujatele on erialaeelistused kujunenud varakult, ning pea $\frac{3}{4}$ küsitluteest väitsid, et need ei ole muutunud sisseastumiskevadel. Kuid siin ilmnevad teatud soolised erinevused. Tütarlaste huvid on muutlikumad erinevate tegurite tõttu. Kui noormeestest ainult 7% väitis, et riigieksamite hinnete teadasaamine muutis nende plaane, siis tütarlastel oli vastav näitaja 14%. Ka lihtsalt huvide muutumist märkisid neid sagedamini kui noormehed. Ent üldjoontes anti vastuseid, mis näitasid, et sisseastumiskevadel toimunud huvide muutused on olemas, kuid nad on suhteliselt väikesed.

Tabel 12. Kas majanduslikud võimalused mõjutavad edasiõppimisplaane, soolised erinevused, %

	Ei	Mõnevõrra	Jah	Kokku:
Tütarlapsed	14	57	29	100
Noormehed	18	64	18	100

Võimalik, et tütarlapsed võtavad rohkem reaalseid olusid arvesse ning püüavad oma käitumisplaane vastavalt korrigeerida. Ka majanduslike tingimuste arvestamisel näitavad nad üles suuremat tundlikkust kui noormehed (tabel 12).

Tütarlaste suuremast otsustuste kaalutlusest pikemas ajalises perspektiivis siiski rääkida ei saa, sest kui pea pooled noormehed (45%) märkisid, et kavatsesid peale kõrgkooli lõpetamist tööle minna, siis enamikule tüdrukutest on kaugem plaan kas sootuks ebaselge või on plaaniks edasiõppimine.

Tervikuna võib ilmselt kõrgkooli sisseastujate ettekujutust sellest, mis saab pärast vastava hariduse omandamist, pidada üsna ebamääraseks. Peale lõpetamist tahaks kolmandik leida endale sobiva töö, kolmandik edasi õppida ja kolmandikul enda sõnul plaanid puuduvad.

Sõnaga „ebamäärane” saab iseloomustada eelkõige ülikoolidesse pürgivate noorte soove, sest rakenduskõrgkoolides ning kutseõppeasutustes on tööle minna soovijate osatähtsus ligi 60%.

See, et paljude kõrgkooli püüdlejate jaoks on edasiõppimine vaid suhteliselt abstraktne soov, leidis kinnitust ka vastustes küsimusele, kuivõrd motiveeriv on kõrgkooli sissesaamisel kõrge lävend või konkurss.

Kuigi soov pääseda kõrgkooli on paljudel väga tugev, ei ole kõik tegelikult selle soovi realiseerimiseks valmis eriti pingutama. Seda näitavad vastused küsimusele, kuivõrd on sisseastumisotsustusi mõjutanud teave konkursi suurusest:

Väga palju – suur konkurss, kõrge lävend motiveerib: 14%

Palju, püüdsin leida eriala, kus sissesaamine on enam-vähem kindel: 38%

Suhteliselt vähe, tähtis on edasi õppida: 48%

Kõrge konkurss motiveerib väheseid, rohkem ollakse huvitatud enam-vähem garanteeritud sissesaamisest – enam kui 80% küsitletutest eelistab viimast võimalust tihedale konkurentsile.

4.1. Üliõpilaskandidaadi enesehinnang

Inimeste enesehinnangu uurimisel on maailmas, sh Eestis pikaajalised traditsioonid. Väga sageli kasutatakse selleks Rosenbergi enesehinnangu skaalat, mille kohta on olemas ka Eesti rahvuslikud normid (Pullmann & Allik, 2000). Ka käesolevas töös kasutati sama skaalat. Selgub, et sisseastujatel on statistiliselt oluliselt kõrgem enesehinnang kui Eesti normpopulatsioonil (efekti suurus 0,43 standardhälbe ühikut, $p < .000$).

Ilmselt ongi sisseastujate enesehinnang tavapärasest kõrgem, kuna nad püüavad tõestada oma väärikust kasvõi sel teel, et püüvad õppima võimalikult paljudele erialadele ning kõrgkoolidesse.

Enesehinnangu kõrgenemist võivad kaudselt toetada mõningad Eesti haridusmaastikul toimunud muutused. Kõigepealt üliõpilaste arvu ning kõrgharidust andvate institutsioonide ülikiire kasv. Kõrgharidust on võimalik omandada ka kutseõppeasutustes. Paljudele noortele on muutunud nagu enesetõestuseks, kas ka tema on sama väärikas, et võib kuuluda kõrgemal astmel õppijate hulka. Teiseks on viimaseil aastail tõusnud paljude gümnaasiumi riigieksamite keskmised hinded, mis samuti kinnitavad äsja gümnaasiumi lõpetanud noore ettekujutust enda väärtuslikkusest. 50-t ületav ja 100-le lähenev riigieksami hinne omab psühholoogilist mõju. Siit tuleneb emotsionaalne valmisolek iga hinna eest tõestada enda suutlikkust, võimekust ja pädevust kuuluda üliõpilaste hulka. Vahel kahjuks erialal või kõrgkoolis, mida algselt polegi mõeldud. See näitab, et eelkõige soovitakse saavutada positsiooni ühiskonnas. Kuna haridus on oluline sotsiaalse mobiilsuse tõukejõud, siis kõrghariduse kui sellise omamine näib olevat olulisem kui mingi kindla eriala kõrgtasemel omandamine.

Võimalik, et kõrgeenenud enesehinnang (= enesekindlus) oligi paljudele võti kõrgkooli, sest järelküsitluse alusel kõrgkooli pääsenutel oli enesehinnang isegi pisut kõrgem kui keskmisel sisseastujal.

Kuid sisseastumisprotseduuridest tingitud kõrgeenenud emotsionaalne seisund võib kaasa tuua õppima asumise erialale või kõrgkooli, millest hiljem loobutakse. Statistilise aruandluse kohaselt 2002/2003 õppeaastal katkestas Eesti kõrgkoolides õpingud 8018 üliõpilast, kusjuures halb õppeedukus oli põhjuseks vaid 1/3 juhtudest (Haridus 2003/2004). Järelikult 2/3 õpingute katkestamise põhjused olid midagi muud. Kas vale valik sisseastumisel?

See, et paljude kõrgkooli püüdlejate jaoks on edasiõppimine vaid suhteliselt abstraktne soov, leidis kinnitust ka vastustes küsimusele, kuivõrd motiveeriv on kõrgkooli sissesaamisel kõrge lävend või konkurss.

Kõrge konkurss motiveerib väheseid, rohkem ollakse huvitatud enam-vähem garanteeritud sissesaamisest – enam kui 80% küsitletutest eelistab viimast võimalust tihedale konkurentsile.

Enam kui pooled (56%) küsitletutest väitsid ennast valmis olevat ka tasuliseks õppeks. Seda võib pidada üsna tõelähedaseks tulemuseks, sest kordusküsitlusele vastanutest, 50% väitis, et esitasid avaldused nii riigieelarvelisele kui ka -eelarvevälisele kohale. Samas järelküsitlusele vastanutest siiski vähem kui kolmandik (28%) õppis riigieelarvevälisel õppekohal.

Kahjuks me ei tea, kuidas läks neil, kes järelküsitluses ei osalenud. Jääb vaid oletada, et nende seas oli rohkem kõrgkoolist väljajääjaid või ainult tasulisele õppekohale pääsenuid.

Ainult riigieelarvelistele õpikohtadele kandideerijatest said pooled sisse ühte ja kolmandik kahte kooli. Nii riigieelarvelistele kui riigieelarvevälistele kohtadele kandideerinutest said sisse 53% ühte, 23% kahte ja 20% kolme või enamasse kõrgkooli. Seega on kõrgkooli pääsemiseks pragmaatiline konkureerida korraga nii riigieelarvelisele kui riigieelarvevälisele õppekohale.

Järelküsitluse andmetele toetudes võib väita, et erinevate valikuplaanide olemasolu osutus tõepoolest pragmaatiliselt kasulikuks: järelküsitlusele vastanutest, kes olid osutunud vastuvõetuks, olid esitanud enamik 3 ja enamat valikut ning ainult 19% konkureerisid ühe valiku nimel.

On hämmastav, et kutseharidusest tulnule on valik väga selge - 78%-l on üks valik. Enam kui pool gümnaasiumi lõpetajatest on aga valmis 3-ks ja enamaks valikuks. Ilmselt kutseõppeasutusest pärit sisseastujale on kõrgharidustee oluliselt selgem ja konkreetsem, tal on lihtsalt vähem alternatiive, sest enamasti soovitakse õppida edasi samal erialal.

Kutsekooli lõpetajad on kindlamad, et saavad sisse sinna, kuhu tahavad. Ilmselt on nende jaoks ahel kutsekool – rakenduskõrgharidus üsna selge ja loogiline haridustee.

5. Valiku motivatsioon

Eelnevast analüüsist võib järeldada, et kõrgkooli pääsemine on sisseastujatele motiiv number 1. Kui paluda kõrgkoolis õppimist konkretiseerida ning küsimus asetada nii, et vastaja peaks otsustama, mis peaks iseloomustama eriala, mida kõrgkoolis õppida, saaksime järgmiste omaduste pingerea (tabel 13).

Tabel 13. Mis peaks iseloomustama eriala, mida kõrgkoolis õppida?

	Nõustujate %
Kindel töökoht peale lõpetamist	71
Huvitav sisu	55
Hea teenistus	46
Õpitakse aineid, milles seni on oldud edukas	27
Nõutud, moodne ja tänapäevane eriala	25
<i>Eriala põhiained on seotud majandusvaldkonnaga</i>	15
<i>Eriala põhiained seotud humanitaarvaldkonnaga</i>	13
<i>Eriala põhiained seotud sotsiaalvaldkonnaga</i>	12
<i>Eriala põhiaineteks on täppis- ja loodusteadused</i>	11
<i>Eriala põhiaineteks tehnoloogia- ja inseneriteadused</i>	10
<i>Eriala põhiained on seotud meditsiiniga</i>	8
<i>Eriala põhiained on seotud kunstiga</i>	7
<i>Eriala põhisuunaks meediaõpingud</i>	5
<i>Eriala põhiained seotud põllumajandusega</i>	4

Antud loetelust võib tuletada kahe valikukriteeriumi olemasolu: 1) praktilise ja moodsa eriala üldkarakteristikud (töökoht, hea teenistus, eriala moodsus) ja 2) erialaspetsiifilised kriteeriumid. Viimastest on enimesitatuna esiplaanil rakenduslikus mõttes sotsiaal- ja humanitaarvaldkond. Üldkarakteristikutest kõige atraktiivsem märksõna on **kindel töökoht**. **Üld- ja spetsiifiliste valikukriteeriumite olemasolu võimaldab tuvastada ka faktoranalüüs**, ent faktoranalüüs osutab ka muude seoste olemasolule (tabel 14).

Tabel 14. Erialasoovide faktoranalüüs, faktorkaalud

Mis peaks iseloomustama soovitud eriala:	Pragmaatilisus	Humanitaaria	„Senine edu”
Eriala peab tagama hea teenistuse peale lõpetamist	,673		
Eriala peab olema nõutud, moodne ja tänapäevane	,565		
Eriala peab tagama kindla töökoha peale lõpetamist	,558		
Eriala põhiaineteks peavad olema tehnoloogia- ja inseneriteadused	,525		
Eriala põhiaineks peab olema meditsiini	(-0.235)		
Eriala põhiained peavad olema seotud humanitaarvaldkonnaga		,741	
Eriala põhiained peavad olema seotud kunstiga		,567	
Eriala põhisuunaks peavad olema meediaõpingud		,474	
Eriala põhiained peavad olema seotud sotsiaalvaldkonnaga		,459	
Eriala peab olema sisult huvitav, kõik muu on teisejärguline	-,337	,363	
Erialal õpitakse aineid, milles seni oldud edukas			,681
Eriala põhiaineteks peavad olema täppis- ja loodusteadused			,629
Eriala põhiained peavad olema seotud majandusvaldkonnaga			-,397
Eriala põhiained peavad olema seotud põllumajandusega			,337

Faktorid on leitud peakomponentmeetodil, faktorite teljed on pööratud Varimax meetodil, toodud on faktorkaalud $> 0,300$.

Faktoranalüüs näitas, et kõige tugevamini on omavahel seotud eriala tänapäevane maine, kindel töökoht ja hea teenistus. Nimetame seda faktorit **pragmaatilisuse faktoriks**. Faktoranalüüs näitab, et ka erinevate erialade eelistused on teatud määral seotud pragmaatilisuse faktoriga. Väga selgelt kuulub siia faktorisse **tehnikaja tehnoloogia** erialade eelistamine. Nõrgalt, kuid suunalt negatiivselt seostub pragmaatilisusega aga soov õppida meditsiini. See seos on raskesti tõlgendatav, sest meditsiiniga seonduvaid erialasid ei saa lugeda vanamoelisteks ning Eesti meditsiinialane haridus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline. Usutavam on aga selline tõlgendus, et meditsiiniga seotud erialade valikut ei juhi motiiv hästi teenida ning oma traditsioonilisuse tõttu ei oma meditsiin modernsuse kuvandit. Tähelepanu väärib ka see, et antud pragmaatilisuse faktoriga ei seonu eriala huvitavuse motiiv (faktorkaal -0,337) positiivses mõttes. Kui tahetakse õppida midagi moodsat ja tulu toovat, siis sisuline huvitavus on tagaplaanil ja vastupidi –huvitava eriala puhul ei oodata sellelt kõrget mainet.

Teine dimensioon, mis läbib sisseastumismotivatsiooni on **orientatsioon humanitaarvaldkonnale**. Märkimisväärsed on kaks detaili: seda orientatsiooni läbib ka sõna „**huvitav**” ja teiseks, antud rühma ei kuulu majandusega seotud erialade eelistamine. Majanduserialade eelistamine distantseerub humanitaar- ning kultuurialaste erialade valikust.

Oluline on lisada, et **eriala tänapäevasus** ei seostunud statistiliselt oluliselt huviga sotsiaalvaldkonna (sh majandus) vastu, pigem oli *tänapäevane ja moodne eriala* see, mis on seotud tehnoloogia õpingutega (seos statistiliselt oluline, ent nõrk). Tehnoloogia õpingutega seostub ka kõige tugevamalt soov leida pärast kõrgkooli hea teenistus. Selles mõttes ei leidnud kinnitust tavaarvamus, et moodsa eriala etalon on midagi sotsiaalmajanduslikku. (Sotsiaalerialasid õpitakse ehk suhteliselt palju seetõttu, et on vastavad õppekohad, eriti erakõrgkoolides.) Näib, et noorte ettekujutus moodsatest ja perspektiivsetest erialast on muutumas, ent need muutused, kuigi statistiliselt olulised, on oma suuruselt siiski veel mikroskoopilised.

Kolmandat valikudimensiooni läbib teema, kas mingites ainetes on varasemalt (gümnaasiumis) oldud edukas, ning see **edukogemus** on juhtmotiiv ka kõrgkoolierialade valikul. Ühelt poolt on kummaline, ent teisalt loogiline, et täppis- ja loodusteadused seostuvad selle faktoriga. Ilmselt on edu ja ebaedu neis ainetes gümnaasiumis väga selgesti kogetav ning antud kogemus kandub üle kõrgkoolierialade eelistustele. Näib, et mida enam kõrgkoolide vastuvõtusüsteem toetub koolihinnetele, seda enam apelleeritakse varasemale edukogemusele. Taoline areng tagab hariduse kvaliteedi nõ järjepidevuse alusel, ent samas vajaks täpsemat uurimist, kas taoline ülekanne on efektiivne ka juhtudel, mil kõrgkoolis õpitav erineb oluliselt gümnaasiumiainetest.

Kõigi kolme faktori osas ilmnevad statistiliselt olulised soolised erinevused. Pragmaatilisuse orientatsioon on selgelt tugevamalt väljendunud noormeestel. Võimalik, et siit ka antud faktori seos tehnoloogiaga, teisalt aga on tehnoloogilise orientatsiooni tugevdamine vaieldamatult tänapäevaste hariduspoliitiliste nihete peegeldus.

See, et humanitaariahuvi iseloomustab eelkõige tütarlapsi, on tuntud fakt. Ka erialaeelistuste lõikes valivad neid noormeestest sagedamini hariduse, humanitaar-

ja sotsiaalteadustega seotud erialasid. Loogiline on ka see, et varasema koolikogemuse väärtustamine ja sellest lähtumine on iseloomulik tütarlastele, on ju nende koolihinded noormeeste omadest kõrgemad. Tehakse valik, mis tagaks senise edutunde jätkumise. On vastuvõtusüsteeme, kus vastuvõtukriteeriumiks on summa mistahes ainetes, milles saadud gümnaasiumis kõrgeimaid hindeid.

On loogiline arvata, et „edufaktori” eristumine kõrgharidustee valikul on mõjutatud sellest, missugused on gümnaasiumi hinded. Praegune andmestik näitab statistiliselt olulise seose olemasolu nende kahe muutuja vahel, ent seos on väga nõrk.

Selgub, et kõrgkooli valikute rohkus on pöördvõrdeliselt seotud oma meeliserialale sissesaamise kindlustundega.

Kui sisseastujad jagada erialade valikute arvult 3 grupiks (1 valik, 2 valikut, 3 ja enam valikut) ja uurida valikute arvu seost kõrgkooli sissesaamise kindlustundega, siis ilmneb pöördvõrdeline seos (vastavad statistikud on: χ^2 (10, N= 712) = 45,1, $p < .0000$). See tähendab, et mida ebakindlam on sisseastuja, seda rohkem ta valikuid teeb ja vastupidi. See tulemus on ka loogiline, sest iseenesest juba valikute paljusus ja nende reastatuse olemasolu osutab kõrgkooli sissesaamise kindlusele/ebakindlusele.

Kõrgkooli pääsemise motivatsiooni ebamäärasust toonitab ka see fakt, et küsitlusele vastajate seas oli suhteliselt palju neid (35%), kel polnud veel konkreetseid plaane, mida teha pärast kõrghariduse omandamist. Ainult 1/3 arvas, et püüab endale võimalikult ruttu töö. Kui kasutada ka järelküsitluse andmeid, siis võib öelda, et kõige vähem mõtlesid tööle minekust ülikoolidesse (nii avalik-õiguslik kui era) sissesaanud noored (23%) – nende jaoks oli domineeriv otsustus – veel edasi õppida. Taoline areng on osaliselt seotud kõrgkoolivalikute soolise eripäraga, sest küsitluse kohaselt on tütarlaste jaoks tulevik rakenduslikus mõttes ebamäärasem, aga tänu oma kõrgematele koolihinnetele pääsevad nad kõrge konkursiga erialadele soodsamalt sisse. Juba sisseastujate tasandil jookseb väga selge piir nende vahel, kes püüdleval ülikoolidesse ja nende vahel, kes muudesse kõrgkoolidesse.

6. Millistes valdkondades loodetakse kõrgkoolis edu?

Millistes õpingutes nähakse enda edu kõige suuremana? Küsitluses oli esitatud 8 võimalikku hinnangu alust. On paradoksaalne tõdeda, et edukas loodetakse olla sellises õppetöös, kus on palju rakenduslikku ja vähem akadeemilist. Alla kümnendiku küsitletutest lootis edu tingimustes, kus akadeemilised nõuded on kõrged (tabel 15).

Küsimuses edu saavutamisest rakenduslikel erialadel jookseb väga selge eristusjoon ülikoolidesse ja teistesse kõrgkoolidesse pürgivate noorte vahel (tabel 16).

Tabel 15. Sisseastujate edu- ootused kõrgkoolis, %

Millisel erialal õppides loodetakse saavutada edu?	Kui paljud sisseastujad ootavad edu (%)
Erialal, kus õppetöö on rakenduslik ja vähem akadeemiline	35
Erialal, kus õpitakse palju reaali- ja loodusteaduslikke aineid	31
Erialal, kus õpitakse palju keeli	30
Erialal, kus õpitakse palju sotsiaal- ja humanitaaraineid	27
Erialal, kus õpitakse palju kunsti ja kultuuriga seonduvat	15
Erialal, kus on kõrged akadeemilised nõudmised ning pingeline õppetöö	8

Tabel 16. Sisseastujate edu-lootused kõrgkooliti. (Mitu % vastava kõrgkooli eelistajatest loodab olla edukas.)

Esimese eelistuse kõrgkool	Edukas praktilistes õppeainetes	Edukas loodusteaduslikes õppeainetes	Edukas seal, kus kõrged akadeemilised nõudmised
Avalik-õiguslikud ülikoolid	18	41	10
Eraülikool	22	8	7
Riigirakenduskõrgkool	47	27	3
Erarakenduskõrgkool	50	33	10
Riigi kutseõppeasutus	62	19	2
Erakutseõppeasutus	46	3	0

Kui mitteülikoolid kannavad rakenduslikkuse *imagot*, siis avalik-õiguslikud ülikoolid on teistest peajagu üle loodusteaduslike ainete hindamisega seotult.

Kahte eelmist tabelit on mõttekas koos käsitleda. Mõlemad tabelid näitavad pragmaatilise orientatsiooni jõulisust: loodetakse pääseda erialale, mis annab kindla töö (tabel 15) ja teisalt edu loodetakse saavutada eelkõige neis õpinguis, mis on rohkem rakenduslikud ning kus on suhteliselt vähe akadeemilisi õpinguid (tabel 16). Taolise pragmatistliku mõtteviisi jõuline avaldumine on ilmselt meie kõrgharidusmaastiku rakenduslikumaks muutumise tulemus. Kuid ootamatu on

domineeriv seisukoht, et edu ei loodeta ainetes, kus nõuded on kõrged ning õppetöö on pingeline. Ühelt poolt võib taolist mõtteviisi seostada küsimuse sõnastamisega, ent teisalt pole ka välistatud võimalus, et teatud määral kõrgkool seostub pigem huvitava üliõpilaseluga ja mitte pingsa vaimse tööga.

Kõrgete akadeemiliste nõudmistega erialal loodavad edu saavutada suhteliselt vähesed üliõpilaskandidaadid. Ent siin võib eristada kahte rühma üliõpilaskandidaate: suhteliselt positiivsetelt suhtuvad akadeemilisse õppetöösse ülikoolidesse ja erarakenduskõrgkoolidesse pürgijad, kuid mida rohkem on õppeasutus suunitletud rakenduslikkuse suunas, seda vähem loodetakse edu õppetöös, mis on akadeemiliselt kõrgete nõudmistega. Ilmneb nõrk tendents, et pingelisest akadeemilisest õppetööst on huvitatud eelkõige need, kel juba gümnaasiumis kõrged hinded. Rakenduslikkusest on huvitatud aga need, kelle gümnaasiumi keskmine hinne on madalam. Seega võib oletada, et gümnaasiumis edukamad olnud üliõpilaskandidaadid on valmis pingsamateks akadeemilisteks õpinguteks ka kõrgkoolis.

Nagu loogiline arvata, väljendasid kõige selgemat akadeemilist huvi Tallinna ja Tartu koolide õpilased (9-10%), maakoolide õpilastel oli see näitaja väiksem (4%). Vastupidine on olukord praktilise orientatsiooniga, mis on selgemalt väljendunud maakoolide õpilastel ning väiksemal määral Tallinna ja Tartu omadel.

Rakenduslikkuse dimensiooni esilekerkimist kõrgkooli sisseastumisel on oluline tähele panna, sest see dimensioon on kõrghariduslike õpingute katkestamise põhjusena esikohal, st kõrgkooliõpingute katkestamise ühe juhtiva põhjusena tuuakse esile nende vähest praktilisust ja liigset orienteeritust teoreetilisele õppele. Võimalik, et arusaam sellest, et õpetatavate teadmistega peab kunagi ka midagi suutma teha, tekib paljudel alles kõrgkoolis.

7. Üliõpilaskandidaat ja gümnaasiumihinded

Erinevatesse kõrgkoolidesse kandideerivad üliõpilased erinevad selle poolest, missugune on nende senine akadeemiline taust, eelkõige õppeedukus gümnaasiumis, on ju viimane paljudel juhtudel määrav tegur sissesaamiseks.

Kõrgkoolivaliku üheks esmaseks determinandiks on keskkoolihinded, isegi siis, kui eristada ainult 6 kõrgkoolitüüpi (tabel 17): $F(4, 637) = 28,10, p < .000$.

Tabel 17. Kõrgkoolieelistus ja keskmine riigieksami hinne

Esimene kõrgkooli eelistus	Keskmine riigieksami hinne
avalik-õiguslik ülikool	68,5
eraülikool	62,3
riigirakenduskõrgkool	60,0
erarakenduskõrgkool	62,4
riigikutsõppeasutus	51,7
erakutsõppeasutus	56,9

Kui kõrgkoolid, kuhu soovitakse minna, jagada kaheks rühmaks – avalik-õiguslikud ülikoolid ning kõik muud kõrgharidust andvad õppeasutused, siis üliõpilaste valiku nende vahel määrab muude tegurite (sugu, kooli asukoht, enesehinnang, õppeorientatsiooni laad, mitmele erialale kandideeritakse jne) võrdsuse korral vaid gümnaasiumi keskmine hinne. Kui vaadata tegureid ühekaupa, siis võib veenvalt näidata, et tütarlaste hinded on kõrgemad kui noormeestel; et Tartu ja Tallinna koolide õpilaste hinded on kõrgemad kui maakoolide õpilastel. Nii võib luua eksliku kujutuse, et sissesaamisel kõrgkooli on määravad õpilase sugu ja elukoht. Ent kui tegureid vaadata koostoimes, siis õpilase sool ja kooli asukohal olulist rolli pole, kõrgkooli sissesaamiseks jääb määravaks koolihinne.

Teades esimest kõrgkooli eelistust (kas avalik-õiguslik ülikool või muu kõrgkool) võib 15% ulatuses prognoosida gümnaasiumihinnet. Hinde prognoosi võib veelgi parandada 20%-ni, kui siia lisada juurde sõltumatute muutujatena üliõpilaskandidaadi enesehinnangu ning mõned orientatsiooni- ja kohanemisnäitajad.

Prognoosid on kõik paremad, kui me arvestame kõrgkooli tüüpi ja mitte eriala. Ilmselt on kõrgkool haridusteed valiva noore jaoks määravam kui eriala. Õppeasutuse enda maine tingib seda, missugune osa noortest nendesse püüdleb.

8. Pärast sisseastumist

Üliõpilaseks saamine annab eilsele gümnasistile uue sotsiaalse staatuse ja eneseteadvuse. Järelküsitluses käsitlesime haridusväärtusi – mida peaks andma kõrgharidus noorele inimesele (tabel 18).

Kõige olulisem on see, et sisseastumisprotseduurid edukalt läbinud sisseastujate eneseteadvus on selginenud. Haridusväärtustest on kõige selgemalt väljendunud enesekindluse ja eneseteostuse dimensioon. Oma seletusjõult teisele kohale on nihkunud küsimus sotsiaalsest staatusest ja kolmandale kohale kitsalt erialaga seonduv.

Võimalik, et värske tudengite maailmavaadet võib nimetada idealistlikuks, kuid fakt on see, et üliõpilaseks saamine toob endaga kaasa muutused noorte eneseteadvuses.

On ilmnenud mõningad nõrgad seosed haridusväärtuste dimensioonide, enesehinnangu ning kohastumisega kõrgkoolis. Seosed on nõrgad, et neid esitada, kuid probleem üliõpilase eneseteadvuse kujunemisest pärast vastuvõttu ning eneseteadvuse arengust kõrgkoolis väärib põhjalikumat ja iseseisvat uurimist

Tabel 18. Kõrgharidusväärtused, faktorlaadungid.

Kõrgharidus peaks andma...	Enesekindlus	Staatus	Eriala
Enesekindluse	,723		
Head eneseteostusvõimalused	,699		
Võimaluse panustada ühiskonna arengusse	,612		
Laia silmaringi	,573		
Hea sissetuleku		,647	
Kõrge positsiooni ühiskonnas		,593	
Tagama töö		,586	
Kaaskodanike tunnustuse	,546	,552	
Valikuvõimalused tööturul		,547	
Võimalused erialaseks arenguks			,624
Hea hariduse			,590
Head kutseoskused			,561

Faktorid on leitud peakomponentmeetodil, pööratud Varimax meetodil. Kolm faktorit kirjeldavad 48% tunnuste hajuvusest. Toodud on faktorkaalud, mis on $> .0.5$.

8.1. Haridusvalikute realiseerimine

Hindamaks sisseastujate edukust oma haridusvalikute realiseerimisel viidi uuringu käigus läbi järelküsitlus, mille käigus saadi tagasiside 351 indiviidilt ehk ligi pooltelt suvel küsitletud sisseastujatelt. Kuna eeldada võib, et järelküsitluses osalesid pigem positiivse kandideerimiskogemusega isikud, kui need, kellel ei õnnestunud kõrgharidusse sissepääs, tuleb olla ettevaatlik allolevate tulemuste üldistamisel kogu sisseastujate kontingendile. Pigem võiks see iseloomustada “edukate” kandideerijate kogemust.

Järelküsitluses osalenutest 92% alustas õpinguid 2005. aasta sügisel. Ülejäänud olid alustanud õpinguid varem või ei õppinud küsitluse hetkel. Kuna viimase kontingendi osakaal valimis on väga väike ning ei paku usutavat alternatiivi edukate kandideerijatega võrdlemiseks, on kandideerimisvalikute analüüs keskendunud vaid 2005. aastal õpinguid alustanud üliõpilastele.

Sisseastumisaastal õpinguid alustanutest 97% õppis küsitluse ajal päevases õppes, 72% riigieelarvelisel õppekohal, 87% oli sisseastumisdokumentide esitamise ajal vanuses kuni 19 eluaastat ning 66% oli naissoost.

Avalik-õiguslikes ülikoolides õppis kaks kolmandikku järelküsitletutest, neist enamusest oli nimetatud õppeasutuse tüüp ka esimeseks eelistuseks. Riiklikes rakenduskõrgkoolides ning -kutseõppeasutustest õppis neljandik. Nende kahe grupi osas võib väita, et suurem osa neist pääsesid õppima haridustasemele, mida nad soovisid saavutada ehk siis alustasid rakenduskõrgharidusõpinguid. Kui vaadelda alustatud õpinguid soovitud õppevaldkonna perspektiivist, siis laias laastus võib kõikide õppevaldkondade sisseastujaid pidada ühtviisi edukaks (tabel, 19, tabel 20, joonis 6).

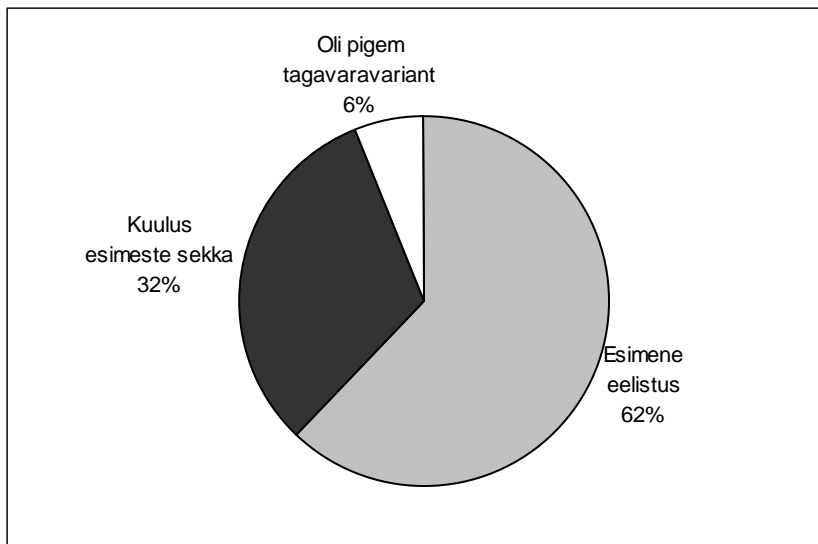
Tabel 19. Õppeasutusse vastuvõtu seos esimese eelistusega.

	Õpib edasi	Neist õnnestus realiseerida esimene eelistus
	N	%
Avalik-õiguslik ülikool	209	87
Riigirakenduskõrgkool või -kutseõppeasutus	86	73
Eraõppeasutus	20	50

Tabel 20. Õppevaldkonda vastuvõtu seos esimese eelistusega.

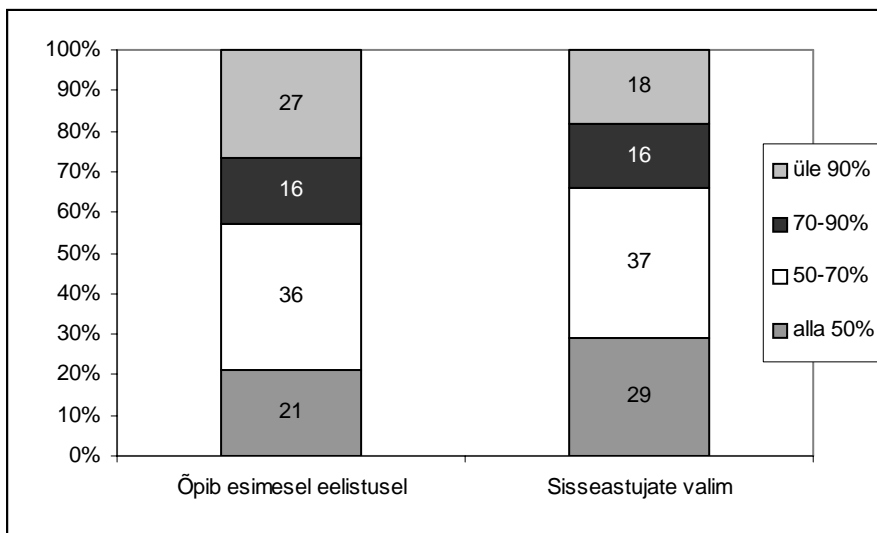
	Õpib edasi	Neist õnnestus realiseerida esimene eelistus
	N	%
Har	14	64
Hum	23	70
Sots	73	73
Lood	59	71
Teh	43	73
Põl	30	77
Terv	30	83
Teen	34	53

Järelküsitluses osalenud olid edukad ka oma hinnangute põhjal. Valdav enamus värsketest üliõpilastest pääses oma väite kohaselt õppima erialale ja kõrgkooli, mis oli nende esimeseks eelistuseks või vähemalt kuulus esimeste valikute sekka (joonis 6). Noormehed ning tütarlapsed olid kõrgkooli kandideerimisel ühtviisi edukad.

Joonis 6. Erialaelistuse realiseerimine, %

Ehkki noortel õnnestus oma valikute realiseerimine, ei saa öelda, et nad oleksid sisseastumisdokumentide esitamise ajal olnud väga kindlad oma esimese eelistuse erialale ning õppeasutusesse vastuvõtus. Vaid veerand neist noortest, kes alustasid õpinguid oma esimesel valikul, olid vastuvõtus täiesti kindlad või pidasid sissesaamist väga tõenäoliseks. Kokku 40% pidasid õpingutele vastuvõtu tõenäosust vähemalt suureks. 60% esimese valiku erialale ja õppeasutusse vastuvõetutest hindas oma sissesaamise tõenäosust keskmiseks või isegi väiksemaks. Võrdlus kõigi sisseastujatega näitab, et oma esimese valiku realiseerinud noored olid endas küll mõnevõrra kindlamad, kui mitte väga oluliselt (joonis 7). Sellisest tulemusest võib järeldada, et sisseastujad pigem alahindavad oma võimalusi kõrgkoolidesse kandideerimisel, kui on liialt enesekindlad. Ebakindlus sisseastumisel kajastub alternatiivide rohkuses, kandideeritakse igaks juhuks mitmele eriale ning mitmesse kõrgkooli.

Joonis 7. Hinnang esimesele eelistusele sissesaamise tõenäosuse kohta, %

Järelküsitluses osalenud üliõpilaste edukust kõrgharidusse kandideerimisel näitab ka see, et pooled neist said oma lõpliku õppimisvaliku teha kahe või enama kõrgkooli vahel, kuhu nad vastuvõetuks osutasid. Ootuspäraselt oli enam lõplike valikuid neil, kes kandideerisid nii riigieelarvelistele kui ka riigieelarvevälistele õppekohtadele – neist kaks kolmandikku osutasid vastuvõetuks vähemalt kahte kõrgkooli. Ainult riigieelarvelistele õppekohtadele sisseastujatest sai mitmesse kõrgkooli sisse 40%. Samas ei saa öelda, et küsitlushetkel riigieelarvevälistel õppekohtadel õppinud oleks kandideerimisel olnud edukamad riigieelarvelistel õppekohtadel õppijatest.

Edukus kandideerimisel kajastub üliõpilaste plaanis jätkata alustatud haridusteed. Vaid 13% märkis, et nad kavatsevad sisseastumist korrata. Valdav enamus taaskandideerimiseks huvi ei ilmutanud, lastes oletada, et nad on oma haridusteedga rahul.

8.2. Kohanemine kõrgkoolis

Sisseastujate sügiseses järelküsitluses oli küsimuste blokk sellest, kuidas ollakse kohanenud uues keskkonnas.

Tabel 21. Sisseastuja kohanemine kõrgkoolis, faktorkaalud.

Mis iseloomustab Sinu õpinguid?	Akadeemiline kohanemine	Kohanemine kaaslastega	Majanduslik kohanemine
Õppejõud on asjatundlikud ja õpetavad hästi	,778		
Õppetöö korraldus on väga hea	,759		
Saan kõigile õpinguid puudutavatele küsimustele alati vastuse	,757		
Õppejõudude suhtumine üliõpilastesse on väga hea	,738		
Tunnen, et kool huvitub minust	,633		
Eriala, mida õpin, on huvitav	,452		
Mu suhted kaasüliõpilastega on väga head		,883	
Mind ümbritsevad koolis toredad inimesed		,827	
Mul on piisavalt raha, et hakkama saada			,819
Olen rahul oma elamistingimustega			,652
Vanemad toetavad minu õpinguid			,627

Faktorid on leitud peakomponentmeetodil, pööratud *Varimax* meetodil. Faktorlahend kirjeldab 56% lähtevariatiivsusest

Kõrgkooliga kohanemises eristus 3 dimensiooni: kohanemine akadeemilise keskkonnaga, kohanemine kaasüliõpilastega ja kohanemine materiaalsete tingimustega (tabel 21).

Juba õppeprotsessi alguses on täheldatav, et värsked üliõpilased erinevad oma kohanemiselt kõrgkooli keskkonnaga (tabel 21). Tõsi, negatiivsed hinnangud üheski valdkonnas ei domineeri, kuid akadeemiline kohanemine on võrreldes teiste kõrgkoolidega kõrgeim avalik-õiguslikes ülikoolides, erinevus on statistiliselt oluline ($p < .000$), efekti suurus 0,5 standardhälbe ühikut. Tõenäoliselt võivad suhteliselt halvast sisseastumisele järgnevast akadeemilisest kohanemisest alguse saada kohastumisprobleemid, mis viivad õppetöö katkemiseni.

Kui avalik-õiguslikku ülikooli eelistanud noor asub õppima mõnes teises õppeasutuses, siis võib tekkida konflikt üliõpilaskandidaadi huvid ja suundumuste ning reaalselt pakutava vahel. Oodatakse midagi muud. Või teisalt –tingituna sotsiaalsest soovitatavusest väljendatakse kõrgeid akadeemilisi huvisid, ent selle taga on tegelikult mitteteadmine akadeemilise suunitlusega õpingute nõuete olemusest. Siit võivad alguse saada etteheited akadeemilise õppetöö korraldusele. (Kõrgkoolist väljalangejate väga tüüpiline etteheide on õppetöö väikesest seosest praktikaga ja liigne teoreetilisus).

Oleks loomulik arvata, et paremate gümnaasiumihinnetega õpilased kohanevad hõlpsamini kõrgkooli akadeemilise keskkonnaga, ent siin puudub statistiliselt usaldatav seos. Seose puudumine osutab võimalustele, et edukamad koolilõpetajad on ise kriitilisemad kõrgkooli atmosfääri suhtes. Gümnaasiumi ja kõrgkooli keskkond on oma olemuselt väga erinevad ja ootused ei pruugi vastata reaalsusele.

Gümnaasiumihinned seostuvad positiivselt kohanemisega kaaslastega ja negatiivselt kohanemisega materiaalsetele tingimustele. Paremate hinnetega tudengid on seltsivamad, kuid nende nõudlikkus oma materiaalsetele tingimustele on suurem. Ka siin võib avalduda keskkooli kõrgetest hinnetest mõjutatud enesehinnang – heade hinnetega sisseastujad on õppimisega kaasnevate materiaalsete tingimuste suhtes nõudlikumad.

9. Sisseastujate arvamused toimumunst

Järelküsitles anti suviste sisseastujatele võimalus kommeneerida oma sõnadega kandideerimiskogemusi ning alanud õpinguid. Oma arvamusi avaldasid ainult edasiõppijad, st need, kelle soov pääseda kõrgkooli oli täitunud. Ühtegi negatiivset kandideerimiskogemust kahjuks ei kommenteeritud.

Suur osa vastustest olid napid ning pikemalt argumenteerimata nagu nt *“Kõik on väga OK!”*, *“huvitav on”*, *“loodetavast raskem”*. Siiski leidis ka pikemaid ja argumenteeritumaid kommentaare. Üliõpilaste tagasiside on allpool toodud

originaalis. Kommentaari järgi on sulgudesse märgitud õppeasutuse tüüp, kus üliõpilane õpib.

Positiivne tagasiside

Suurem osa värsketest üliõpilastest avaldasid rahulolu nii eriala kui ka õppeasutusega, kus kõrgharidust omandatakse. Rahulolu võib tuleneda erinevatest allikatest, näiteks:

- rahulolust üliõpilasstaatuses:

“Olen rahul oma valikuga ja naudin akadeemilist õhkkonda ja üliõpilase elu.”
(Avalik-õiguslik ülikool)

“Mida rohkem ma õpin, seda enam mulle valitud eriala meeldib. Nõustun väitega, et tudengielu on üks parimaid aegu.” (Avalik-õiguslik ülikool)

- usust, et saadakse hea haridus:

“Olen täiesti rahul oma kooli ja erialaga. Usun, et saan kvaliteetse ja konkurentsivõimelise hariduse.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Ülikool annab võimaluse õppida huvitavat ja samas rakenduslikku eriala - pealegi tasuta kohal ja diplom kehtib ka välisriikides - igati täisväärtuslik võimalus, mida kasutan hea meelega.” (Avalik-õiguslik ülikool)

- esimese eelistuse realiseerimisest ning võimalusest õppida tasuta õppekohal:

“Eriala oli mu esimene valik ja olen rahul, et saan seda õppida. Riigieelarvelisel kohal, soovitud erialal, mida võiks veel üks tudeng tahta.”
(Erarakenduskõrgkool)

Rahulolu ei ole alati tingitud esimese valiku eriala õppimisest. Tuleb ette ka seda, et valik, mis polnud kandideerimisel prioriteediks, võib olla vägagi huvipakkuv ning sellel õppimist ei tule kahetseda.

“/.../ Eriala mida õpin on väga huvitav, oleks ma seda ennem teadnud oleksin selle eriala valinud oma esimeseks valikuks.” (Riigirakenduskõrgkool)

“Ma arvan, et kuigi tegu ei olnud minu esimese valikuga, ei kahetse ma küll kunagi, et just selle kooli valisin.” (Erarakenduskõrgkool)

Kui huvi eriala vastu ei ole enne õpinguid välja kujunenud, võib see tekkida õppe käigus:

“Olen väga rahul oma erialaga, hakkasin huvi tundma, igal juhul jätkan oma õpingud /.../” (Riigikutsese õppeasutus)

Selgem erialaeelistus võib kujuneda keskharidusõpingute ja kõrgkooli astumise vahele jäetud vaheaastal:

“/.../ Ma arvan ka seda, et kui ma ei oleks aastat vahele jätnud (oleksin läinud kohe kõrgkooli pärast keskkooli lõpetamist) ei oleks ma oma valikus täiesti kindel olnud. Nüüd aga olen.” (Avalik-õiguslik ülikool)

Tõenäolisem kutseõppe lõpetanute enam motiveeritud erialavalik:

“Kuna olen sama eriala tehnikumis õppinud olen eriala valikuga väga rahul. Pealegi on mul ka oma erialaseid töökogemusi.” (Avalik-õiguslik ülikool)

Oluline komponent üldises rahulolus on õpikeskkonna meeldivus, nii õppejõudude kui ka õppetöö korralduse osas:

“Väga meeldiva interjööriaga, sõbralikud õppejõud, väga meeldiv on kõigiga koostööd teha. Alati on kõik valmis aitama ja see on minu jaoks väga olulise tähtsusega.” (Riigirakenduskõrgkool)

“...väga inimsõbralik kõrgkool, tunnen et olen selle kooli õpilane ja õppejõud on väga sõbralikud /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

Negatiivsed märkused

Mitmed üliõpilased on tunnistanud, et õppimine on raske või raskem, kui nad arvasid. Eeskätt on selliseid avaldusi teinud loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse õppevaldkonna üliõpilased avalik-õiguslikest ülikoolidest. Samas suhtutakse raskustesse positiivselt:

“/.../ Valitud eriala on raske ja tihti tunduvad ülesanded ja kohustused võitmatud, kuid ikka on hakkama saadud.” (Avalik-õiguslik ülikool)

Toodi välja pettumist ning kahtlusi eriala ja ka õppeasutuse osas:

“Õppimist alustades tundus see eriala väga huvitavana, aga nüüdseks on see oma võlu kaotanud ja võimaluse korral tahan sügisel kindlasti eriala vahetada.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Kui aus olla, siis pettusin veidi. Kuigi see on alles esimene aasta ja praegu läbitavad ained ei anna veel selget pilti erialast, pole ma enam nii kindel, kas tahan sellel alal jätkata. /.../ Aga eks aeg näitab...” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Kooli maine pole just kõige parem ja see natuke häirib, aga samas on õppejõud väga head. /.../” (Riigikutseõppeasutus)

“Pealt kullakarva, seest mäda õun!” (Avalik-õiguslik ülikool)

Erialas kahtlemine võib viia uute kandideerimisteni:

“Tunnen, et see pole minu jaoks sobiv kool/eriala ning kavatsen uuesti kandideerida teistesse kõrgkoolidesse.” (Avalik-õiguslik ülikool)

Samas ei pruugi iga erialas pettumine või kahtlemine tähendada veel uut sisseastumist:

“Ma arvan, et see eriala valik pole see, mida ma tegelikult tahaksin õppida. Aga ma jätkan selle eriala õppimist, sest olen tasuta koha peal ja õppimisega probleeme pole.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Kõrgkool, kuhu astusin, on üsna talutav. Erialaga olen nüüdseks juba leppinud, alguses oli väga raske sisse elada. Isegi kui see eriala mulle ei meeldi, siis ma pole ju sunnitud tulevikus selles valdkonnas töötama.” (Avalik-õiguslik ülikool)

Pettumust võib tekitada asjaolu, et õppekoormus ei vasta ootustele:

“Arvan, et saaxin suurema koormusega hakkama ja et valitud eriala on natuke IGAV!!!” (Avalik-õiguslik ülikool)

Kahtlusi erialavaliku õigsuses aitab üleval hoida mitteerialaste ainete õppimine esimesel semestril. Nende põhjal on üliõpilastel raske teha järeldusi, kas eriala on ikka päris see, mida kandideerides loodeti leida:

“Erialast ei oska ma veel midagi arvata, kuna esimene aasta on kõikidel üldained ja erialased alles järgmine aasta. /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Eriala (riigiteadused) on huvitav eriala, kuigi ei ole päris kindel kas see on päris minu jaoks. Pealegi on sellele raske vastust leida kuna lõppemas on alles esimene semester ning erialaseid aineid praktiliselt polegi veel olnud /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

“...ei oska veel täpset pilti poole aastaga oma silmade ette manada, aga loodetavasti hakkab see edaspidisel õppimisel/spetsialiseerumisel meeldima...” (Avalik-õiguslik ülikool)

Samas loodetakse, et aeg annab arutust ning esimese õppeaasta lõpuks selgub, kas valik oli ikka õige või mitte:

“Eriala kohta on veel raske öelda, kuna selle alaseid aineid on vähe olnud. arvan, et kevadeks on rohkem aimu. /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

Alus- ja üldainete õppimine õpingute alguses on üks värskete avalik-õiguslike ülikoolide üliõpilaste kriitika objekte:

“Natukene ebameeldiv on see kohustusliku alusmooduli süsteem. /.../”
(Avalik-õiguslik ülikool.)

“...väga raske on hetkel, kuna alusmooduli ained ei paku mulle üldse huvi ja pealegi ma ei ole neid (keemia, füüsika) kunagi osanudki. aga loodetavasti järgmine aasta asi paraneb /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

“Eriala ei ole veel huvitavaks muutunud, need alusained on suhteliselt igavad. Ehk kevadsemestrist hakkab huvitavam.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“/.../ Need alusained, kui neid ka vaja peaks olema, võiks olla erinevatel semestritel, kuidagi sujuvalt ära jaotatud, mitte kõik korraga. /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

Negatiivseid kogemusi võib üliõpilastes tekitada lävendipõhisest vastuvõtust tingitud prognoositust enamate üliõpilaste vastuvõtt ning sellest tulenevad pinged ülikoolis:

“/.../ Erialal tuletavad õppejõud aga pidevalt meelde, et kuna me oleme lävendiga võetud, siis nad 'söövad' enamuse meist välja. Kusjuures lävend oli osakonna enda totrus ja üliõpilased ei peaks selle pärast kannatama. /.../”
(Avalik-õiguslik ülikool)

“/.../ Natuke murettekitav on tasuline õppekoht ning mitte just kõige madalam õppemaks, kuid kui kuidagi ei saa, siis kuidagi ikka saab!” (Avalik-õiguslik ülikool)

Tulevikuperspektiivid

Oluliste aspektidena toodi välja võimalikke väljavaateid tulevikuks ning võimalusi tööturul. Eeskätt on neid aspekte maininud loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkonna üliõpilased.

“/.../ Eriala mida õpin on perspektiivikas ja sobib mulle.”
(Riigikutseõppeasutus)

“/.../ Eriala on äärmiselt huvitav ja sellel on tulevikku, sest teadus areneb ju pidevalt.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“... arvan, et meditsiinil on suur roll meie kõigi elus ja end sellega siduda pole sugugi paha...füsioterapeute läheb aina enam vaja. olen rahul valikuga /.../” (Riigirakenduskõrgkool)

“Eestis on puudu ehitusinsenere, seega ei tohiks tööpuudus olla probleemiks tulevikus.” (Avalik-õiguslik ülikool)

“...tulevikku on, euro-rahad liiguvad ja tööturg tuleviku vaadates paistab suur olevat. inseneri haridusega töötajad on eesti riigile vaja /.../” (Avalik-õiguslik ülikool)

Iga kord ei otsita õpingutest garantiid materiaalsele kindlustatusele, vaid püüeldakse vaimse heaolu poole:

“Pean oma eriala enda jaoks ainuõigeks valikuks. Tegu ei ole erialaga, mis tagab mulle tulevikus suured palganumbrid või tähtsa ühiskondliku positsiooni, kuid sellega tegelemine teeb mind õnnelikuks. Iga päev koolis ja ka koolivälisel ajal tunnen, et arenen ja täiustun nii vaimselt kui ka kehaliselt /.../” (Riigirakenduskõrgkool)

Samas võib arusaam hariduse sobimatusest soovitud töökohtadega olla põhjuseks uutele kandideerimistele:

“Ülikool on hea mainega. Kindlasti see eriala avardab silmaringi, kuid kahjuks töökohad, mis selle haridusega saab, ei paku mulle suurt huvi. Niisiis ei jää see kindlasti mu esimeseks erialaks.” (Avalik-õiguslik ülikool)

10. Kokkuvõte

1. Viimasel aastakümnel on Eesti kõrgharidussüsteem ekspansiivselt laienenud. Selle protsessi üheks kaaslaseks on olnud kõrgkoolidesse vastuvõtuprintsiipide ja -kriteeriumite suur variatiivsus. Taoline olukord eeldanuks erinevate kõrgkoolidesse vastuvõtupraktikate valiidsuse analüüsi, ent siiani see puudub. Statistikalet toetudes võib väita, et kõrgkoolide lõpetajate ja vastavate õppekavade katkestajate hulgad on samas suurusjärgus ning et õpingute katkestamise põhiallikas pole vaimne suutmatus.

2. Kõrgkoolidesse sisseastujad kandideerivad keskmiselt kolmele erialale ja kõige sagedamini kahte kõrgkooli. 67%-l sisseastujatest on kuni kolm erialaeelistust. Kuni kolm kõrgkoolieelistust on 85%-l sisseastujatest. Tendentsina võib märkida, et tütarlastel on mõnevõrra enam valikuid kui noormestel. Selgelt eristuvad aga kandideerimisaktiivsusest sisseastumisaastal ning varem keskhariduse omandanud noored. Sisseastumisaastal keskhariduse omandanutel on enam varuvariante kõrgharidussüsteemi sissepääsemiseks. Ainult 15% jooksva aastal lõpetanud sisseastujatest riskib ühe erialavaliku ning viiendik vaid ühe kõrgkooli valikuga, samas varem lõpetanutest on ligikaudu pooltel mängus üks eriala- ja kõrgkoolivalik.

3. Sisseastujate õppevaldkonna valikud näivad olevat üsna selged. Kolmveerand küsitletutest sooviksid ka sel juhul, kui neil oleks vaba ligipääs kõigile kõrghariduse õppekavadele, õppida oma esimese eelistuse õppevaldkonda kuuluval õppekaval. Samas on sisseastujate teiseks erialaeelistuseks pigem esimesest eelistusest erinevasse õppevaldkonda kuuluv eriala. Esimene ja teine erialaeelistus kuulub samasse

õppevaldkonda 43%-l sisseastujatest. Kolmas valik erineb varasematest juba tunduvalt.

4. Sisseastujate erialaeelistused on tugevalt sooliselt determineeritud. Tütarlapsed on orienteeritud hariduse, tervise ja heaolu, humanitaaria ning sotsiaalteaduste õppevaldkonnale. Noormeeste osakaal on keskmisest suurem tehnika, tootmise ja ehituse, loodus- ja täppisteaduste ning põllumajanduse valdkonnas.

5. Valdav osa sisseastujatest eelistaks õppida riiklikes haridusinstituutides ning eeskätt avalik-õiguslikes ülikoolides. 89% sisseastujatest kandideerib esimese eelistusena riikliku sektori haridusinstituuti, sh 61% avalik-õigusliku ülikooli. Piiramatu ligipääsu korral sooviks avalik-õiguslikes ülikoolides õppida 70% sisseastujatest. Selline tulemus näitab, et avalik-õiguslikel ülikoolidel on kuvand, mida sisseastujad väärtustavad ning usaldavad. Erasektori õppeasutustele on end suunitlenud kümnendik sisseastujatest.

6. Praeguses Eestis on noore gümnaasiumilõpetaja pääs kõrgkooli muutunud prestiiži ja eneseväärikuse tõestamise proovikiviks. Seda soodustab kaks tegurit: kõrghariduslike õppekohtade paljususe ja kõrgkoolidesse vastuvõtu ühe põhikriteeriumi – gümnaasiumi riigieksamite keskmiste hinnete domineeriv tõus. Noore jaoks on tekkinud pea eksistentsiaalne küsimus: kohad on olemas, sa oled hinnete alusel võimekas, miks sa seda ei kasuta?

7. Võimalik, et nende tegurite koostoime tulemusena võib täheldada kõrgkoolidesse püüdlevate noorte enesehinnangu suhteliselt kõrget taset. Ühelt poolt vastuvõtu formaalne süsteem ja kõrgkoolide üksteisega konkureerimine, ja teisalt, noorte enda poolt kõrghariduse väärtustamine, on kujundanud olukorra, kus mistahes teel üritatakse jõuda kõrgkooli. Kui ma ei saa sinna, siis lähen sinna jne jne. Olukordi, mis toovad kaasa sissepääsu riski, välditakse. Kolmest valikust üks peaks ikkagi andma soovitud tulemuse. Kahjuks selles valikute paljususes kipub sageli tuhmuma peamine – mida õppida ning miks üldse kõrgkooli minna.

8. Kui noore jaoks esimeseks sisseastumisalternatiiviks on üldse juurdepääsu tagamine kõrgharidusele, siis teiseks sõlmküsimuseks paljude jaoks on valiku pragmaatilisus – kas antud valik annab töö, teenistuse, sissetuleku. Eriala enda sisuline huvitavus võib seejuures paljudel juhtudel jääda tahaplaanile. Tehnika ja tehnoloogiaga seotud erialade valik seostub eelkõige taolise pragmatistliku mõtteviisiga.

9. Kõrgkooli pääsemisel võivad valiku pragmaatilised motiivid taanduda ning esiplaanile tõusta eneseteostus ning kõrgharidusega kaasnev sotsiaalne staatus.

10. Põhilise hulga sisseastujate ideaal-soov on õppida avalik-õiguslikus ülikoolis. Selle soovi mittetäitumine viib noored teistesse kõrgkoolidesse ja sageli erialadele, mida algselt polegi kavandatud.

Viidatud kirjandus

Connor, H., Pearson, R., Pollard, E., Tyers, C., Willison, R. (2001) The Right Choice? A Follow-up to Making the Right Choice. Universities UK

Education Trends in Perspective. Analysis of the World Education Indicators. (2005) Edition

Haridus 1997/98 (1998). Tallinn: Statistikaamet.

Haridus 2003/2004 (2005). Tallinn: Statistikaamet.

Leach, L. & Zepke, N (2005) Student decision-making by prospective tertiary students. Ministry of Education. New Zealand.

OECD (2004). Education at a Glance. Paris: OECD.

OECD (2005). Education Trends in Perspective. Analysis of the World Education Indicators. 2005 Edition. Paris: OECD

Pullmann, H. & Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: Its dimensionality, stability and personality correlates in Estonia. Personality and Individual Differences, 28 (4).

Tina, A., Tõnisson, E. (2006). Statistiline ülevaade kõrghariduse õppekavadel õppijate näitajatest. Haridus- ja Teadusministeerium.

UNESCO (2006). Global Education Digest 2006. UNESCO Institute for Statistics.

Lisa 1

Valimi plaan

Õppesuund (ISCED)	Nõudlus väike, tellimus väike	Nõudlus suur, tellimus väike0	Nõudlus väike, tellimus suur	Nõudlus suur, tellimus suur	Kokku:
14				TLÜ (50)	50
21	Euroülikool (35)			Vilj Kult. Akad (50)	85
22				TLÜ (30) TÜ (30)	60
31	Audentes (35)		Nord (30)	TÜ (50)	115
32			TLÜ (30)		30
34	Audentes (25) Mainor (25)		SKA (30)		80
38			TÜ (30)		30
42				TÜ (25) TTÜ (50)	75
44				TÜ (50)	50
46			TÜ (30)		30
48	Mainor (25)	ITK (30)	Võru KHK (30)		85
52		VKHK (30)		TTÜ (50)	80
54		VKHK (30)			30
58				TTÜ (50) EPMÜ (25)	75
62				EPMÜ (50)	50
64		EPMÜ (25)			25
72				Tartu Med. (50)	50
76			TLÜ (30)		30
81	EHTe (35)			Võru KHK (50)	85
84				TTÜ (50)	50
85				EPMÜ (50)	50
86			KVÜÖA (15) SKA (15)		30
Kokku:	180	115	240	710	1245

Märkus: Tallinna Tehnikaülikoolis ei olnud vastuvõtu korralduse eripära tõttu võimalik erialasid täpsemalt eristada, seepärast selle ülikooli õppesuundade juurde märgitud arv 50 on tinglik.

Lisa 2

HARIDUSVALIKUD**Hea noor sõber,**

Oled astumas väga olulist sammu oma haridusteel – tahad astuda kõrgkooli. Käesolev küsimustik keskendub kõrghariduse valikuga seotud asjaoludele. Teave Sinu ja teiste noorte eelistuste kohta võib anda olulist informatsiooni sellest, kuidas edasi arendada Eesti hariduselu. Noorte tulevikusoovide tundmine on oluline ka Haridus- ja Teadusministeeriumile, kelle tellimisel käesolev küsitlus toimubki.

Sinu individuaalsed vastused jäävad anonüümseks, saadud tulemustest tehakse vaid statistilised kokkuvõtted.

Sobiva vastuse tähistamiseks tee märgesid vastavasse lahtrisse – tõmba ring ümber sobivat vastust tähistavale numbrile või kirjuta vastus punktiirile (tee märgesid).

Kui Sa oled käesolevat küsimustikku juba mõnda teise kõrgkooli astudes täitnud, siis ära seda uuesti enam täida, vaid anna ta tühjalt tagasi.

Selle ankeedi täitmine ei mõjuta Sinu sissesaamist kõrgkooli.

Küsitlust viib läbi Tartu Ülikooli psühholoogia osakonna haridusuuringute grupp. Projekti vastutav täitja on dots Olev Must: tel - 7 375 912; e-post - Olev.Must@ut.ee; Tartu, Tiigi 78, TÜ psühholoogia osakond.

1. Tänapäev:

2. Millisesse kõrgkooli ja millisele erialale Sa praegu sisseastumise avalduse esitasid?

Kõrgkool

Eriala/õppekava

3. Soovime teada saada, mitmele erialale ja mitmesse kõrgkooli Sa sel suvel kandideerid. Palun kirjuta punktiirile vastav number. (Kui Sa oled kandideerinud erialadele, kus vastuvõtutulemused on juba selgunud, arvesta vastates ka neid.)

.....	Mitmele erialale oled andnud sisseastumisavalduse?
.....	Mitmele erialale kavatsed veel anda sisseastumisavalduse?
.....	Mitmesse kõrgkooli kokku sel suvel kandideerid/kandideerisid?

4. Millist eriala ja millises kõrgkoolis tahad õppida? Too oma valikute hulgast välja kolm eriala ja kõrgkooli, kuhu Sa kõige enam sooviksid õppima asuda. (Kui Sa oled kandideerinud erialadele, kus vastuvõtutulemused on juba selgunud, arvesta vastates ka neid.)

<i>Eelistus</i>	<i>Eriala</i>	<i>Kõrgkool</i>
Esimene		
Teine		
Kolmas		

5. Milline on tõenäosus, et saad sisse esimesena nimetatud erialale ja kõrgkooli?

1	Täiesti kindel (100%)
2	Väga suur (üle 90%)
3	Suur (70 – 90%)
4	Üle keskmise (50 – 70%)
5	Alla keskmise (alla 50%)
6	Ma ei saanud sisse erialale, mida kõige enam tahtsin õppida

6. Mida teed siis, kui ei pääse õppima soovitud erialale soovitud kõrgkoolis?

1	Loobun üldse katsetustest pääseda kõrgkooli
2	Jään oma eelistustele kindlaks ja katsetan järgmisel aastal uuesti
3	Püüan saada sisse analoogilisele erialale mõnes teises kõrgkoolis
4	Püüan leida eriala ja kõrgkooli, kus mul on võimalik edasi õppida

7. Mis aastal lõpetasid gümnaasiumi/kutseõppeasutuse?

1	2005
2	2004
3	2003
4	2002 või varem

8. Millises õppeasutuses omandasid keskhariduse?

1	Gümnaasium, keskkool
2	Kutseõppeasutus

9. Kus asub see gümnaasium/kutseõppeasutus, mille lõpetasid?

1	Tallinnas
2	Tartus
3	Mõnes maakonnakeskuses
4	Mõnes teises linnas/alevis
5	Maa-asulas

10. Milline oli Sinu õppeedukus gümnaasiumis/kutseõppeasutuses?

1	Väga hea, olin oma õppeedukuselt parimate hulgas
2	Hea
3	Keskpärase
4	Alla keskmise

11. Mis ainetes oled sooritanud gümnaasiumi riigeksamid ja milliste tulemustega? (*Kui Sa pole mõnes aines eksamit sooritanud siis jäta lahter tühjaks; kui oled sooritanud eksamid mitmes võõrkeeles, siis märgi parim tulemus.*)

	<i>Aine</i>	<i>Tulemus</i>
1	Ajalugu
2	Emakeel (eesti või vene keele kirjand)
3	Eesti keel teise keelena (riigikeel)
4	Võõrkeel (inglise, saksa, prantsuse, vene)
5	Ühiskonnaõpetus
6	Matemaatika
7	Füüsika
8	Keemia
9	Bioloogia
10	Geograafia

12. Kas Sa oled riigeksameid mitu korda sooritanud, saamaks paremat tulemust?

1	Ei
2	Jah

13. Kas oled varem õppinud kõrgkoolis?

1	Ei
2	Jah, õppisin riigieelarvelisel (tasuta) õppekohal
3	Jah, õppisin tasulisel õppekohal

14. Märgi allpool toodud tabelis ära need aspektid, mis Sinu arvates peaksid kindlasti iseloomustama seda eriala, mida soovid kõrgkoolis õppida. (*Võid teha mitu valikut.*)

1	<u>Eriala peab olema väga nõutud, moodne ja tänapäevane</u>
2	Eriala peaks õpitama aineid, milles olen seni edukas olnud
3	Eriala peab tagama kindla töökoha pärast lõpetamist
4	Eriala peab tagama hea teenistuse pärast lõpetamist
5	Eriala peab olema oma sisult huvitav, kõik muu on teisejärguline
6	Eriala põhiaineteks peavad olema täppis- ja loodusteadused
7	Eriala põhiaineteks peavad olema tehnoloogia- ja inseneriteadused
8	Eriala põhiained peavad olema seotud meditsiiniga
9	Eriala põhiained peavad olema seotud majandusvaldkonnaga
10	Eriala põhiained peavad olema seotud põllumajandusega
11	Eriala põhiained peavad olema sotsiaalvaldkonnast
12	Eriala põhiained peavad olema humanitaarvaldkonnast
13	Eriala põhisuunaks peavad olema meediaõpingud
14	Eriala põhiained peavad olema seotud kunstiga

15. Millal kujunesid välja Sinu eriala-eelistused?

1	Juba aastaid tagasi
2	Viimasel (õppe)aastal
3	Pärast riigieksamite tulemuste teadasaamist
4	Mul puudub siiani kindel erialaeelistus

16. Millisel erialal õppides saavutaksid kõige enam edu? (Võid teha mitu valikut.)

1	Kus õpitakse palju keeli
2	Kus õpitakse palju sotsiaal- ja humanitaaraineid
3	Kus õpitakse palju kunsti- ja kultuuriga seonduvat
4	Kus õpitakse palju reaal- ja loodusteaduslikke aineid
5	Kus on kõrged akadeemilised nõudmised ning pingeline õppetöö
6	Kus õppetöö on rakenduslik ja vähem akadeemiline

17. Kas Sinu edasiõppimisplaanid on käesoleval kevadsuvel oluliselt muutunud?

1	Ei, need ei ole muutunud
2	Jah, plaanid muutusid minu huvide muutuse tõttu
3	Jah, plaanid muutusid pärast riigieksamite tulemuste teadasaamist
4	Jah, plaanid muutusid, sest ei saanud sisse erialale, mida kõige rohkem soovisin õppida

18. Kuivõrd on mõjutanud Sinu eelistusi ja otsustusi teave sellest, kui suur on konkurss või kui kõrge on lävend mingile erialale?

1	Väga palju – suur konkurss või kõrge lävend mõjub mulle motiveerivalt
2	Palju - püüdsin leida eriala(sid), kuhu sissesaamine oleks enam-vähem kindel
3	Suhteliselt vähe – minu jaoks on tähtis õppida edasi, konkursid ja lävendid on vähetähtsad

19. Kas Sinu majanduslikud võimalused mõjutavad Su edasiõppimisplaanid?

1	Ei, üldse mitte
2	Mõnevõrra
3	Jah, üsna palju

20. Kas Sina ja Su perekond olete valmis tasuma õppemaksu, et saaksid õppida kõrgkoolis?

1	Jah, oleme tasuliseks õppeks valmis
2	Ei, tasuline õpe ei ole meile jõukohane

21. Mida plaanid teha pärast kõrghariduse omandamist?

1	Leida endale võimalikult ruttu sobiv töö
2	Jätkan akadeemilisi õpinguid magistrantuuris, doktorantuuris
3	Mul ei ole veel konkreetseid plaane

22. Kas Sa kavatsed õppimise ajal ka töötada?

1	Jah, töötan juba praegu
2	Jah, kavatsen kindlasti hakata ka õpingute kõrvalt töötama
3	Ma ei välista ka töötamist, kui leian sobiva töökoha
4	Ei, sest soovin pühenduda ainult õpingutele

23. Oletame, et saaksid asuda õppima ilma sisseastumiskatsete või lävendideta ainult avalduse esitamisel. Millise kõrgkooli ja eriala valiksid?

Kõrgkool:

Eriala:

24. Sinu sugu:

1	Naine
2	Mees

25. Sinu vanus täisaastates:

.....	Aastat
-------	--------

26. Millises Eesti piirkonnas on Sinu kodu (s.t senine alaline elukoht)?

1	Tallinn
2	Harjumaa
3	Hiiumaa
4	Ida-Virumaa
5	Jõgevamaa
6	Järvamaa
7	Läänemaa
8	Lääne-Virumaa
9	Põlvamaa
10	Pärnumaa
11	Raplamaa
12	Tartumaa
13	Valgamaa
14	Viljandimaa
15	Võrumaa
16	Minu kodu ei ole Eestis

27. Järgnev osa küsimustikust koosneb 11-st väitest. **Palun loe iga väidet tähelepanelikult ja kirjuta, kuivõrd õigeks ja enda kohta kehtivaks esitatud väidet pead.** Kirjuta oma vastus numbrina vastava väite ees olevasse lahtrisse. Vastates kasuta järgnevat skaalat:

Kirjuta "4", kui väide on Sinu arvates	õige / täiesti nõus
Kirjuta "3", kui väide on Sinu arvates	peaaegu õige / üldiselt nõus
Kirjuta "2", kui Sul on selle väite kohta	raske öelda
Kirjuta "1", kui väide on Sinu arvates	peaaegu vale / ei ole üldiselt nõus
Kirjuta "0", kui väide on Sinu arvates	vale / ei ole sugugi nõus

Vastustes oodatakse nende väidete kohta just **Sinu** arvamust, püüa vastused anda nii täpselt kui võimalik.

Vasta palun kindlasti **kõigile** väidetele. Kui soovid oma vastust muuta, tee seda loetavalt.

Vastus (0-4)	Väide
....	Suhtun endasse hästi
....	Mu oskused on sama head kui teistel inimestel
....	On olukordi, kus ma mõtlen, et minus pole midagi head
....	Mulle tundub, et mu elul pole mingit mõtet
....	Olen endaga üldiselt rahul
....	Minus pole kuigi palju seda, mis mind rõõmustaks
....	Arvan, et olen igati lugupeetud inimene, vähemalt võrdsel määral teistega
....	Kõike kokku võttes kaldun tundma, et ma olen äpardunud
....	Mul on palju häid omadusi
....	Tahaksin, et mul oleks rohkem eneseaustust
....	Mul on kõrge enesehinnang

Küsitluse korraldajatel on veel üks palve – tahame teada saada ka seda, kuidas Su kõrgharidussoovid täituvad. Tahaksime Sinu poole pöörduda sügisel, kui kõik on selge, kus õpid ja mida teed. Kui Sa oled ka edaspidi valmis käesolevas uurimistöös osalema, siis palun jätta meile oma kontaktandmed – kas e-posti või päris postiaadress või telefoninumber. Kasutame seda aadressi Sinu leidmiseks ainult käesoleva uurimuse jätkamiseks.

Aseta täidetud ankeet ümbrikusse ja tagasta see vastuvõtutöötajale, kellelt ankeedi said.

Sinu kontaktandmed:

e-aadress:

postiaadress:.....

telefon:

Täname!

JÄRELKÜSITLUS

Hea noor sõber,

Täname, et olid nõus suvel täitma Haridusvalikute ankeeti ja jätsid oma kontaktid järelküsitluses osalemiseks. Haridusvalikute ankeedile vastas kokku 817 sisseastujat. Esialgne analüüs on meile andnud väärtuslikku informatsiooni edasiõppimisvalikute tagamaadest. Et saada noorte edasiõppimisplaanidest ja -ootustest täielikumat ülevaadet, palume Sul vastata kindlasti ka käesolevale küsimustikule.

Et meil oleks võimalik Sinu suvine ankeet ja järelküsitluse ankeet kokku viia, oleme igale suvel laekunud ankeetidele omistanud numbri, mis on märgitud esimese küsimuse vastuseks.

Uurimuse tellija on Haridus- ja Teadusministeerium.

Küsitlust viib läbi Tartu Ülikooli psühholoogia osakonna haridusuuringute grupp. Projekti vastutav täitja on dots Olev Must: tel - 7 375 912; e-post - Olev.Must@ut.ee; Tartu, Tiigi 78, TÜ psühholoogia osakond.

Käesolevas küsitlus on anonüümne ning selles osalemine on vabatahtlik.

Ankeeti on võimalik täita ka Interneti aadressil:

http://www.eformular.com/tuuli_m/jarelkysitus.html

1. Vastaja number

2. Millisesse/millistesse kõrgharidust pakkuvatesse õppeasutustesse Sa kandideerisid?
(Vajadusel märgi mitu vastust)

1	Avalik-õiguslik ülikool
2	Eraülikool
3	Riiklik rakenduskõrgkool või kutseõppeasutus
4	Erarakenduskõrgkool või -kutseõppeasutus

3. Millise/milliste valdkondadega on seotud õppekavad, millele Sa avalduse esitasid?
(Vajadusel märgi mitu vastust)

1	Haridus
2	Humanitaaria ja kunst
3	Sotsiaalteadused, ärimus, õigus
4	Loodus- ja täppisteadused
5	Tehnikaalad, tootmine ja ehitus
6	Põllumajandus
7	Tervis ja heaolu
8	Teenindus
9	Muu. Palun täpsusta!

4. Kas Sa kandideerisid nii tasuta õppekohtadele kui ka tasuliste õppekohtadele?

1	Kandideerisin ainult tasuta õppekohale/õppekohtadele
2	Kandideerisin nii tasuta kui ka tasuliste õppekohtadele
3	Kandideerisin ainult tasulisele õppekohale/õppekohtadele

5. Mitu avaldust õppima asumiseks Sa suvel esitasid?

(Kui Sa esitasid samale erialale ja samasse kõrgkooli avalduse nii tasuta kui tasulisele õppekohale, siis arvesta need avaldused ühena.)

6. Mitmesse kõrgharidust pakkuvasse õppeasutusse Sa vastuvõetavaks osutusi?

1	Mitte ühtegi
2	Ühte
3	Kahte
4	Kolme või enamasse

7. Kas Sa plaanid järgmisel suvel uuesti kõrgkooli kandideerida? 1. Jah 2. Ei**8. Kas Sa õpid käesolevast sügisest?**

1	Jah, alustasin õpinguid
2	Jah, jätkan varem alustatud õpinguid
3	Õppisin, kuid praeguseks olen õpingud katkestanud
4	Ma ei õpi

9. Kas Sa töötad? 1. Jah 2. Ei**10. Mida peaks andma kõrgharidus noorele inimesele?**

	Seda kindlasti	Seda ka	See pole oluline
a) Hea sissetuleku	1	2	3
b) Võimalused erialaseks arenguks	1	2	3
c) Tagama töö	1	2	3
d) Hea hariduse	1	2	3
e) Laia silmaringi	1	2	3
f) Head kutseoskused	1	2	3
g) Valikuvõimalused tööturul	1	2	3
h) Enesekindluse	1	2	3
i) Head eneseteostusvõimalused	1	2	3
j) Kõrge positsiooni ühiskonnas	1	2	3
k) Kaaskodanike tunnustuse	1	2	3
l) Võimaluse panustada ühiskonna arengusse	1	2	3

Edasistele küsimustele palume vastata ainult neil, kes on alustanud või jätkavad õpinguid.

Kõigile teistele suur tänu ankeedi täitmise eest! Kui teil on veel midagi omalt poolt lisada selle kohta, kuidas kujunes teie erialavalik ja sisseastumine kõrgkooli või mida te praegu teete, siis palun kirjutage.

.....

.....

.....

.....

.....

11. Millises õppeasutuses Sa õpid? (Kirjuta õppeasutuse nimi välja, ära kasuta lühendit)

.....

12. Millisel erialal/õppekaval Sa õpid?

.....

13. Millises õppevormis Sa õpid?

1	Päevane, õhtune õpe
2	Kaugõpe, avatud ülikool

14. Kas Sa õpid tasulisel õppekohal?

1	Ei, õpin riigieelarvelisel/tasuta õppekohal
2	Jah, õpin tasulisel õppekohal

15. Kas see eriala ja õppeasutus, kus Sa praegu õpid, oli sisseastumisel Sinu esimene eelistus?

1	Jah, eriala oli esimene eelistus
2	Ei, aga see kuulus esimeste sekka
3	Ei, eriala oli pigem tagavaravariant

16. Kas Sa plaanid alustatud õpingud lõpetada nominaalse (õpinguteks ette nähtud) õppeaja jooksul?

1	Jah, kindlasti
2	Jah, tõenäoliselt
3	Ei
4	Ma ei kavatsen alustatud õpinguid lõpetada

17. Kas Sa oled rahul alustatud õpingutega? Märki, mil määral nõustud allolevate väidetega.

	Täiesti nõus	Pigem nõus kui mitte	Ei oska öelda	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
a) Eriala, mida ma õpin, on huvitav	1	2	3	4	5
b) Olen rahul oma elamistingimustega	1	2	3	4	5
c) Mind ümbritsevad koolis toredad inimesed	1	2	3	4	5
f) Tunnen, et kool huvitub minust	1	2	3	4	5
g) Saan kõigile õpinguid puudutavatele küsimustele alati vastuse	1	2	3	4	5
h) Õppetöö korraldus on väga hea	1	2	3	4	5
i) Õppejõudude suhtumine üliõpilastesse on väga hea	1	2	3	4	5
j) Õppejõud on asjatundlikud ja õpetavad hästi	1	2	3	4	5
k) Mu suhted kaasüliõpilastega on väga head	1	2	3	4	5
l) Vanemad toetavad minu õpinguid	1	2	3	4	5
m) Mul on piisavalt raha, et hakkama saada	1	2	3	4	5

18. Mida arvad kõrgkoolist ja erialast, mida õpid? Kirjuta mõne sõnaga.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Täname!